

В. Г. Чукалин, Н. К. Тулеуов, Х. К. Танбаев

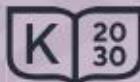
ЖАДИЙ МЕХНАТ

Умумтаълим мактабларининг
9-синф ўқувчилари учун

ДАРСЛИК

(ўғил болалар учун нусха)

Қозогистон Республикаси Таълим ва фан министрлиги тавсия этган

KELESHEK
2030
КОКШЕТАУ

УҮТ 373
КБТ 74.263
Ч-85

Чукалин В. Г., Тулеуов Н. К., Танбаев Х. К.

- Ч-85 **Бадий мәхнат:** умумтаълим мактабларининг 9-синф ўкувчилари учун дарслык (үғил болалар учун нұсха) / В. Г. Чукалин, Н. К. Тулеуов, Х. К. Танбаев. – Кокшетау: Келешек-2030, 2019. – 96 б.

ISBN 978-601-317-489-1

УҮТ 373
КБТ 74.263

Дарслыкнинг электрон нұсқаси: <http://keleshek-2030.kz/books/ht9muz.php>

ISBN 978-601-317-489-1

© «Келешек-2030» ЖЧШ, 2019

ШАРТЛИ БЕЛГИЛАР

- – амалий иш
- – изланиш
- – тадқиқот
- – якка тартибда ишлаш
- – гурӯҳда ишлаш
- – саволлар ва топшириқлар
- – хавфсизлик техникаси қоидалари
- – тақдимот

МУНДАРИЖА

Кириш	5
Манзараги-амалий санъат	6
§ 1. Замонавий интерьердаги декоратив буюмлар	8
§ 2. Интерьердаги декоратив буюмларни (шамчироқ, декоратив соатлар) тайёрлаш техникалари ва усулларини ўрганиш	12
§ 3. Фояларни муҳокама қилиш ва ривожлантириш, эскиз ишлаб чиқиш. Ишни режалаштириш	14
§ 4. Интерьера декоратив буюмлар тайёрлаш	16
§ 5. Тақдимот	20
Дизайн ва технология	22
§ 6. Меъморчилик санъати дурданалари.	
Замонавий меъморчилик санъати	24
§ 7. Қозогистон меъморчилик санъати (тарихий ва замонавий)	28
§ 8. Меъморий бинолар ва иншоотларнинг эскизи ва чизмаси.....	32
§ 9. Меъморий обьектнинг макетини тайёрлаш учун керакли материалларни аниқлаш ва танлаш	36
§ 10. Ижодий иш. Меъморий обьект макети.....	38
§ 11. Ишларни тақдим этиш	42
§ 12. Мебель ва интерьер буюмларини ишлаб чиқариш	44
§ 13. Муайян бир интерьерга мўлжалланган буюмларни тайёрлаш. Фояни муҳокама қилиш ва ривожлантириш.	
Материалларни танлаш	48
§ 14. График хужжатлар. Техник тасниф	52
§ 15. Буюм тайёрлаш. Пардоzlаш	54
§ 16. Ишларни тақдим этиш	58
Үй маданияти	60
§ 17. Интерьер / экстерьердаги ландшафт элементлари	62
§ 18. Ижодий фойяларни визуаллаш	66
§ 19. Интерьерни ёритиш. Табиий ва сунъий ёритиш	70
§ 20. Интерьерни ёритиш лойиҳасини тайёрлаш	72
§ 21. Интерьерни минтақаларга бўлиш ва режалаш	74
Санитария-гигиена талаблари	76
Хавфсизлик қоидалари	76
Лугат	82
Галерея	88
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	94
Қўшимча адабиётлар рўйхати	95

КИРИШ

Қадрли ўқувчилар!

Ушбу ўкув йилида биз сизга манзараги-амалий санъат билан танишишни давом эттиришни тавсия қиласиз. Сиз интеръердаги декоратив буюмларнинг вазифаси ҳақида билиб оласиз, уларни тайёрлаш техникини ва усулларини ўрганасиз. Ўзингизнинг ечимларингиз ва ёндашувларингизни таклиф этиб, декоратив интеръер буюмини яратиш бўйича ижодий иш бажарасиз.

«Дизайн ва технология» бўлимими ўрганиш давомида жаҳон ва Қозогистон меъморчилик санъати билан танишишни давом эттирасиз. График ва технологик ҳужожатларни мустақил равишда бажариб, меъморчилик объектигининг макетини тайёрлайсиз. Корхоналарда мебель тайёрлаш, ишлаб чиқариш жараёнлари ҳақида билиб оласиз, жиҳоз дизайнини ишлаб чиқасиз, мебель бўлакларини тайёрлаш учун керакли материалларни ва уларга ишлов бериш усулларини танлайсиз.

«Ўй маданияти» бўлимимда интеръер ва экстеръердаги ландшафт элементлари ҳақидаги билимингизни кенгайтириб, мактаб атрофида манзараги боғ яратиш бўйича ишни режалаштирасиз. Ёритиши ташкил қилиш, шунингдек интеръерни минтақаларга бўлиш бўйича ижодий лойиҳаларни ишлаб чиқасиз.

Ўзингизни турли фаолият турларида синааб кўриб, қизиқишлини танлашда ёрдам беради.

Дарсликдаги қўшимча адабиётлар рўйхати, луғат ва илова иш мобайнида сизнинг беминнат маслаҳатчингиз бўлади.

Умид қиласизки, дарслик сизга содик дўст, ёрдамчи ва маслаҳатчи бўлади, чунки унинг саҳифаларида сиз кўплаган қизиқарли ва фойдали маълумотларни топа оласиз. Ушбу билим ва кўникмалар келажакда сиз учун ўз фойдасини беришига ишончимиз комил.

Бадиий меҳнатни ўрганиш ва ўзлаштиришда муваффақиятлар тилаймиз!

Муаллифлар

МАНЗАРАЛИ-АМАЛИЙ САНЪАТ

Бўлимни ўзлаштириш натижасида:

- манзарали-амалий санъат, декоратив буюмларнинг интеръердаги вазифаси ҳақида ўз билимингизни кенгайтирасиз;
- интеръердаги декоратив буюмларни тайёрлаш техникаси ва усулларини ўрганасиз;
- ижодий қобилиятынгизни, ўз қарорларингизнинг ижодийлиги ва ўзиға хослигини кўрсата оласиз;
- ўзлаштирилган материал асосида ижодий гояларингизни амалга оширайсиз;
- ижодий ишларни бажаришда турли хил техникаларни ва бадиий материалларни мустақил равишда аниқлаш, танлаш ва бирюктиришни ўрганасиз;
- ишни бажаришнинг оқилона усуллари ва тартибини аниқлаб олиб, ижодий фаолиятни режалаштиришини ўрганасиз;
- аввалги тажрибага асосланниб, ҳаёфсизлик техникаси қоидаларига риоя қилган ҳолда, қўл меҳнати асбоблари билан ишлаш қобилиятыни мукаммалаштирасиз;
- ўз ишингизни, шунингдек бошқа ўқувчиларнинг ишларини таҳлил қилиб, баҳолаш малакасини оширасиз;
- тайёр буюмларни онлайн платформаларда кўпчиликка тақдим этишини мустақил равишда ташкил эта оласиз.

Интерьердагы декоратив буюллар

§ 1. ЗАМОНАВИЙ ИНТЕРЬЕРДАГИ ДЕКОРАТИВ БЮОМЛАР

Интерьер
Интерьер
Интерьер
Interior

Үртаер денгизи стили

Лофт

Классицизм

Бинонинг ички бўшлиғи
қай тарзда шакллантирила-
ди?

Интерьер – хона ичининг бадий тўлдирилиши бўлиб, хонани гўзаллик ҳамда инсоннинг ҳаёт кечириши ва ишлаши учун қулай шароит билан тъминлайди. Бу фақат мебель буюмлари ва безатиш анжомларигина эмас, балки маълум бир муҳит ва кайфият яратиш восита-сидир.

Интерьер санъатнинг меъморчилик, адабиёт ва шу сингари бошқа турлари каби турли услубларга эга. Услуб ёки стиль – ижодкорликнинг қандайдир бир йўналишининг бирлигини аниқлайдиган бадий услублар ва воситалар хусусиятларининг мажмуудир.

Стиль тушунчаси – санъатдаги мазмун ва шаклнинг, тасвирий усулларнинг, бир киши ёки бутун бир давр ғояларини бир-бирига боғлаш орқали ижодкорликнинг аниқ ғоясини ифода этадиган асо-сий туркумдир. Интерьер стили ҳам қулайлик, ҳам гўзалликни ўзида бирлаштириши лозим. У муайян тарихий даврни, мода тенденцияларини, санъатнинг бир йўналишини, алоҳида шахснинг ёки бутун бир оиланинг феъл-атворини акс эттириши мумкин.

Интерьерни муайян услубда ба-жариш ёки декоратив буюмлар ёрдамида унга у ёки бу услубнинг ўзгачалигини баҳш этиш, шунингдек, бир вақтнинг ўзида бир неча услубларни бирлаштириш мумкин.

Интерьер стилининг кўплаган турлари бор. Улар одатда уч асосий гуруҳга бўлинади: *этник*, *тарихий* ва *замонавий*.

Интерьердаги турли стильларни таққосланг.

1. Берилган стилларнинг тасифини кўриб чиқинг.
2. Уларни этник, тарихий ва замонавий гурухларга бўлиб кўринг.
3. Гурухларни жадвал шаклида ёзинг.
4. Ҳар бир гурухнинг ўзига хос хусусиятларини кўрсатинг.

Интерьернинг замонавий стили оддийлиги ва безакларнинг озлиги билан фарқ қиласди.

Замонавий интерьернинг *канти*, *минимализм*, *модернизм*, *поп-арт*, *экостиль*, *хай-тек*, *авангард*, *лофт* ва яна бошқа турлари ҳам бор.

Интерьер дизайнининг замонавий стиллари минимализм, ёргулукнинг кўплиги, мебелнинг аниқ шакллари, рангларнинг кескин қарама-қаршилиги, тўғри чизиклардан кенг фойдаланиш каби асосий белгиларни бирлаштиради.

Турли декоратив буюмлар интерьерни чиройли ва шинам қилишга, дизайннинг асосий гоясини етказишга имкон беради. Ички декорация маҳсулотлари нафақат эстетик аҳамиятга эга, балки одамларга майший ва руҳий қулийлик яратишга ҳам хизмат қиласди.

Псевдоафрика стили

Барокко

Поп-арт

Хай-тек

Интерьердаги этник стиль

Манзарали-амалий санъат буюмлари ёрдамида интерьернинг алоҳида бўлакларини ўзаро бириткириб, бўш ўринни тўлдириш, хонага маълум бир қиёфа бериш, услубий йўналишга мос муҳит яратиш мумкин.

Интерьерни безатиш учун манзарали-амалий санъат асари сифатида идиш-товоқ, мебель, тўқимачилик ва ҳайкалтарошлиқ буюмлари, ёритиш асбоблари, гулдонлар ва шу каби алоҳида бадиий сифатга эга буюмлардан фойдаланиш мумкин.

Декоратив буюмни танлашда интерьер стилини ҳисобга олиш лозим. Манзарали-амалий санъат буюмлари интерьерга монанд бўлиб, эстетик қийматга эга бўлиши ва бўшлиқни нокулай тўлдириб юбор-маслиги керак.

1. Тасвирларни кўриб чиқинг. Интерьерни безатиш учун кўлланилган буюмларни атанг.

2. Уларнинг вазифасини аниқланг.

3. Қозоқ миллий маданиятининг элементлари қўлланилган тасвирни кўрсатинг.

4. Интерьердаги декоратив буюмлар қозоқ миллий маданиятини қандай акс эттиради?

5. Бундай стилнинг хусусиятларини (ранглар гаммаси, материали, шакли ва бошқалар) аниқланг.

Ўтов жиҳози декоратив санъат асарлари билан интеръер бўшлиғининг бирикмасига қизиқарли мисол бўла олади. Улар маҳаллий ҳунармандлар томонидан яратилган маҳсулотлардан иборат. Ўтовдаги буюмлар нафақат амалий вазифани бажаради, балки бадиий қийматга эга бўлиб, ички мақоннинг ягона тизимини яратади.

Баъзи маҳсулотлар ўтов меъморчилиги билан бевосита боғлиқ. Уларга ўтовнинг сук, кумуш билан қопланган, нақшинкор ёғоч қобирға бўлаклари киради.

Ўтовни безатишда тўқимачилик маҳсулотларидан кенг фойдаланилади. Ҳар қандай маҳсулот биринчи навбатда амалий вазифани бажаради: деворга илинган буюмлар хонани совуқдан сақлайди.

Ўтов интеръери нақшлаб тўқилган тасма-богичлар – уықбау, үзікбау, басқұр билан безатилади.

Бўшлиқда мустақил жойлаштирилган буюмлар (деворга илинган гилам – тускигиз, турли хуржунсумкалар ва бошқалар) хонани шартли равишда минтақаларга бўлиб туради.

1. «Интеръер стили» тушунчасини таърифланг.
2. Замонавий интеръерда манзарали-амалий санъат буюмлари қандай мақсадда қўлланилади?
3. Манзарали-амалий санъат буюмлари интеръерда қандай амалий вазифани бажаради деб ўйлайсизлар?
4. Сизнинг фикрингизча, ўтов интеръерининг ноёблиги нимада?

Қозоқ ўтовининг интеръери

Қозоқ ўтовининг интеръеридаги тасма-богичлар

Қозоқ ўтовининг интеръеридаги декор

§ 2. ИНТЕРЬЕРДАГИ ДЕКОРАТИВ БҮЮМЛАРНИ (ШАМЧИРОҚ, ДЕКОРАТИВ СОАТЛАР) ТАЙЁРЛАШ ТЕХНИКАЛАРИ ВА УСУЛЛАРИНИ ҮРГАНИШ

Интерьер буюми
Интерьер бұйымы
Предмет интерьера
Interior item

Соат (болғалаш)

Шамчироқ (ўриш)

Тақдим этилган безак бүюмларини тайёрлаш учун қандай материаллар ишлатилған?

Материаллар ва уларга ишлов беріш усулларининг хилма-хиллиги ижодий фаолият учун чексиз имкониятлар очади. Декоратив бүюмларни қофоз, ёғоч, металл, полимер лой, шиша ва шу сингари исталған материаллардан ясаш мүмкін.

Материал сифатида иккіламчи хом ашёлардан (компакт-дисклар, винил пластинкалар, пластик бутылкалар, консерва банкалари ва бошқалар) ҳар қандай интерьерга безак бўла оладиган оригинал бүюмлар яратиш имконини беради.

Амалий санъатнинг қўйиш, куйдириш, ўйма нақши солиши, ганчкорлик, босма нақши солиши, тўқима, перфорация, арралаш, мозаика, декупаж, граттаж ва шу сингари турли хил усулларидан фойдаланиб, декоратив буюм ясаш мүмкін.

1. Интернетдаги имкониятлардан фойдаланиб, турли усулларда бажарилған декоратив бүюмларни кўриб чиқинг.
2. Узингиз биладиган техникалар билан усулларни атанг.

Буюмни ишлаб чиқиш учун танланган материал унинг интерьердаги функционал хусусиятига ва декоратив ролига, иш усули эса танлаб олинган материаллар ва техникага бевосита боғлиқ.

Интерьердаги бир декоратив буюмни (ихтиёрий) тайёрлаш усулини ўрганинг.

1. Ушбу техникада ишлатила-диган материаллар, қурол-асла-халар ва асбобларни атанг.

2. Ушбу техникада қўлланила-диган усуулларни танланг.

3. Иш натижасини жадвал кўринишида беринг ва синфда муҳокама қилинг.

Техника	
Материаллар	
Асбоб ва ускуналар	
Иш усууллари	

Материалларнинг табиий сифатларидан фойдаланиш интерьер буюмларини оқилона тузиш ва бе-зак беришга имкон беради.

Янги технологияларнинг ривожланиши буюмни ишлаб чиқариш жараёнига ўзгаришлар киритади, лекин ишлаб чиқаришнинг анъана-вий услугуга асосланади.

1. Сизнинг фикрингизча, декоратив интерьер буюмларини ишлаб чиқаришнинг қайси услублари энг муҳим ҳисобланади?

2. Ўйингизда қандай декоратив буюмлар бор? Улар ҳақида айтиб беринг.

Кичик ҳажмдаги декоратив ҳайкаллар (ёғоч ўймакорлиги).

Муаллифи Қ. Кодеков

§ 3. ГОЯЛарни МУХОКАМА ҚИЛИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ, ЭСКИЗ ИШЛАБ ЧИҚИШ, ИШНИ РЕЖАЛАШТИРИШ

Ишни режалашириш Жұмысты жоспарлау Планирование работы Planning of work

Манзарали-амалий санъат рассоми санъатнинг барча туридан хабардаор, күпфункцияли касб зөгиси бўлиб, у анъанавий халк ижодиётининг хусусиятларини, буюни лойиҳалашнинг замонавий усулларини, манзарали-амалий санъатнинг барча турларидан фойдалана олишини ва уларни ўзаро моҳирона биректириш орқали турли бадиий асарлар яратиш сирларини билиши лозим.

Нарсаларга бўлган ноанъанавий кўзқараш, фантазия бойлиги, сабртоқат ва камёб ҳамда нодир нарсаларни яратиш истаги бу касбда муваффақият таъминлаши аниқ.

Сизнингча, бўлажак бадиий асарнинг ғояси қандай пайдо бўлади?

Фоя – маҳсулот яратиш жараёнинг энг муҳим қисмидир.

Фоя излашни бошлишдан аввал вазифани ифодалаш ва буюмнинг қандай мақсадда ишлаб чиқарилишини тўлиқ аниqlаш керак.

Ижодий ғоялар учун илҳом манбай сифатида дизайн ва манзарали-амалий санъатда кенг тарқалган стиллаш ва трансформация (қайта шакллантириш) усуллари хизмат қилиши мумкин.

Фояларни излаш учун сиз илгари амалга оширилган лойиҳалардан фойдаланишингиз, уларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритишингиз мумкин.

1. Шамчироқ ва декоратив соат (танлов асосида) тайёрлаш бўйича бир неча ғояларни ўйлаб кўринг.

2. Уларни синфда муҳокама қилинг.

3. Ўз маҳсулотларингизни ишлаб чиқариш учун энг муваффақиятли ғояларни танлаб олинг.

4. Танланган буюмларнинг қандай интеръерга мос келишини аниqlанг.

Ижодий ғояни яққол кўриш учун аввал эскизини тайёрлаб олиш керак. Декоратив буюм учун эскиз тайёрлашнинг ўзига хос хусусиятларидан бири унинг рамзий ва техник томонидир.

Эскизда бўлажак буюмнинг қиёфаси танланган материалнинг хоссаларини, шунингдек унга ишлов бериш технологиясининг турли босқичларини ҳисобга олган ҳолда яратилади. Эскиз яратиш учун стандарт график материаллар қулланилади. Бўлажак буюмнинг ранг ечимини бўёқлар орқали кўрсатган афзал.

Эскизни шунингдек турли хил компьютер дастурлари (CorelDRAW, Adobe Photoshop ва бошқалар) ёрдамида ҳам амалга ошириш мумкин.

1. Қозоқ миллий маданиятининг элементларидан фойдаланиб, бўлажак буюмнинг эскизини ишлаб чиқинг.
2. Буюм тайёрлашнинг оқилона усулини танланг.
3. Буюм ишлаб чиқаришни режалаштиринг:
 - материалга ишлов бериш бўйича технологик операцияларни аниқланг;
 - уларни амалга ошириш тартибини белгиланг.

1. Фоянгиз учун нима илҳом манбаи бўлди?
2. Ўз фикрингизни эскизда акс эттира олдингизми? Қандай бадиий воситалярдан фойдаландингиз?
3. Сизнинг фикрингизча, декоратив буюм ясашда ишни олдиндан режалаштириш қанчалик зарур?

Ёғочдан ўйиб ясаладиган соат эскизи

Аррапашга мўлжалланган эскиз

§ 4. ИНТЕРЬЕРГА ДЕКОРАТИВ БЮОМЛАР ТАЙЁРЛАШ

Буюм тайёрлаш
Бүйім дайындау
Создание изделия
Creating a product

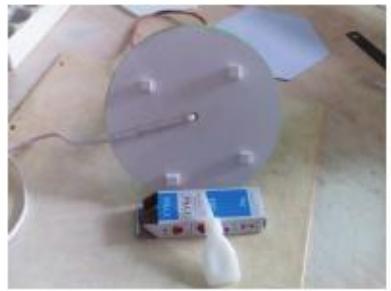

1. Шамчироқ тайёрлашнинг босқичларини күриб чиқинг.
2. Фойдаланилган материалдар ва иш қуролларини атанг.

Шамчироқ

Бажариш кетма-кетлиги

1		2	
3		4	
5		6	

7		8	
9		10	
11		12	
13		14	

1. Декоратив соат тайёрлашнинг босқичларини кўриб чиқинг.
2. Фойдаланилган материаллар ва иш куролларини атанг.

Декоратив соат

Бажариш кетма-кетлиги

1		2	
3		4	
5		6	

7

8

Деталнинг ички контурини арралаш учун аввал контур чизигида тешик очиб, арра қилини шундан ўтказиш керак. Кейин эскиз чизиги бўйлаб арраланади.

Одатда иш жараёнида нотекис гадир-будур жойлар кўп бўлади. Арралашни тугатгандан сўнг, дәталнинг барча қирраларига ишлов бериш керак.

ХТ

Амалий ишни бажаришдан олдин хавфсизлик техникаси қоидаларини такрорланг.

Интерьер учун декоратив буюм ясанг.

1. Эскиз асосида маҳсулот ишлаб чиқарининг кетма-кетлигини кўриб чиқинг.
2. Зарурий материаллар, иш қуроллари ва асбоб-ускуналарни тайёрлаб олинг.

1. Амалий ишнинг қайси босчики сиз учун энг қийин бўлди? Нима учун?
2. Декоратив буюмни ясаш учун қайси усуллар ва техникадан фойдаландингиз?

Винил пластинкадан ясалган соатлар

§ 5. ТАҚДИМОТ

Фоторепортаж Фоторепортаж Фоторепортаж Photoreport

«Түгілған ер мероси» манзарали амалий санъят ёш усталарининг күргазмаси. Фоторепортаж

Сизнингча, тақдимот үтказылса замонавий компьютер ва электрон технологиялар қандай ёрдам бериси мумкин?

Тақдимот учун күргазма, сотув ярмаркаси, фестиваль, мастер-класс ва шу сингариларни ташкил этиш мумкин. Тадбирга ижодийлик ва ўзига хослик киритиш ҳақида үйлаб күриш керак. Тадбирни нафакат мактабда, балки ундан ташқарида ҳам үтказышга бўлади: хиёбонда, музейда, кўргазма залида ва ҳоказо. Ушбу тадбирга таникли шахсларни – рассомлар, ёзувчилар, жамоат арбобларини таклиф этиш орқали алоҳида мақом бериси мумкин.

Тақдимот үтказиш учун замонавий электрон технологиялари ва Интернет янги имкониятлар яратади.

Тақдимот ҳақида реклама ролиги ёки видеофильм яратиб, унда маҳсулотларни таърифлаш, ижодкорлар ва меҳмонлардан олинган интервьюни кўрсатишга бўлади. Бу тадбир ҳақида ахборот олувчиликларнинг сонини кўпайтиради, чунки Интернетга жойлаштирилган видеоматериаллар вақт ва жойга боғлиқ бўлмаган ҳолда ҳар бир киши учун очиқ бўлади.

Видеоматериални Movavi электрон муҳаррири ёки бошқа компьютер дастурлари ёрдамида монтаж қилишга бўлади.

1. Тақдимот ҳақида фильм ёки репортажнинг сценарийсини тайёрланг.

2. Интервью учун саволлар тузинг.

3. Видеотасвирга тушириш ва олинган материалга ишлов бериш бўйича вазифаларни тақсимланг: бир нечта оператор ва интервью берувчиларни, видео мухаррирларини танланг.

Тайёрланган декоратив буюмларни намойиш қилинг.

1. Ижодий ишларингизни тақдимотга тайёрланг.

2. Тадбир ўтадиган жойни, ўтказиш усулини танлаб олинг.

3. Ташкилий-техник кўлловни йилаб кўринг (мусиқа, интерфаол асбоб-ускуналар ва ҳоказо).

4. Тадбир қатнашувчилари учун таклифнома ва эълон тайёрланг. Уларни ижтимоий тармоқлар ва бошқа интернет-платформалар орқали тарқатинг.

5. Ўзингиз ва синфдошларингиз ишининг мақсади ва аҳамиятини баҳоланг.

1. Тадбирни ташкил этишда қандай қийинчиликларга дучкелдингиз? Уларни бартараф этдингизми?

2. Тадбир қатнашувчилари билан қайта боғланиш ўrnата олдингизми? Уларнинг фикрлари фойдали деб ўйлайсизми?

Ўқувчилар томонидан ясалган буюмлар кўргазмаси

ДИЗАЙН ВА ТЕХНОЛОГИЯ

Бўлимни ўзлаштириш натижасида:

- жаҳондаги ва Қозогистондаги меъморчилик санъати ҳақидаги билимингизни кенгайтирасиз;
- турли меъморий услубларни ўрганиб, уларни ўзаро таққослаб, таҳлил қиласиз;
- меъморчилдаги бадиий ифодалаш воситалари ҳақида билим олиб, меъморий обьект дизайнини яратишда қўлланасиз;
- меъморий макетларни ишлаб чиқариш учун график ва технологик хужжатларни мустақил равишда тузишни ўрганасиз;
- маҳсулот ишлаб чиқариш ва пардозлаш учун материаллардан фойдаланиша оригинал ечимлар ва ёндашувларни тақлиф эта оласиз;
- турли техника, материаллар мен конструкциялардан фойдаланиб, мебель ясайсиз;
- маҳсулот тайёрлаш жараёнида материалларга ишлов бериш ва безак беришнинг оптимал усулларини мустақил равишда аниқлаш, танлаш ва қўллашни ўрганасиз;
- баъзи бир иш турлари бўйича хавфсизлик техникасига оид қўлланмалар тавсия қиласиз;
- ўзингизнинг ва бошқаларнинг ишларини асосли баҳолай оласиз ва уларга бўлган муносабатингизни ифодалайсиз;
- оммавий ахборот воситалари ва онлайн-платформалардан фойдаланиб, тайёр ишни аниқ аудиторияга тақдим этишни мустақил равишда ташкил эта оласиз.

Нұр-Султан шаһрининг мәймөрий қиёфасы

§ 6. МЕЬМОРЧИЛИК САНЪАТИ ДУРДОНАЛАРИ. ЗАМОНАВИЙ МЕЬМОРЧИЛИК САНЪАТИ

Меъморчилик Сәулет өнері Архитектура Architecture

Реймс собори
(готика услуби, Франция,
XIII–XIV асрлар)

Крайслер-билдинг осмонўпар
биноси (ар-деко, АҚШ, 1930 й.)

Сизнингча, меъморчилик санъати бошқа санъат турларидан нимаси билан фарқ қиласи?

Меъморчилик санъати – одамнинг ҳаёти ва фаолияти учун муҳит шароитини шакллантирадиган бинолар ва иншоотлар тизимиدير, шунингдек бу бинолар ва иншоотларни гүзаллик қонунига мувофиқ яратиш санъатидир.

Меъморчилик санъати жамият ривожланиши тарихи билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, турли тарихий ва маданий даврлардаги одамлар ҳаёти ҳақида ноёб маълумотлар беради.

Ҳар бир бинони санъат асари деб хисоблашга бўлмайди. Анъанавий қурилишни меъморчилик санъатидан қандай ажратиш мумкин? Бир неча минг йил илгари Рим меъмори, муҳандис ва ихтирочи Витрувий меъморчилик учун мустаҳкамлик, фойдалилик ва гүзаллик каби уч бирликнинг машхур формуласини таклиф этди. Кейинчалик бу тушунчалар меъморчилик санъатининг асосига айланди. Ҳар бир тарихий давр ўз меъморий ютуқларига эга. Уларнинг ҳашаматлилиги, функционаллиги ва атроф-муҳит билан бирлиги лол қолдиради.

Ўзингиз меъморчилик дурдонаси деб хисоблайдиган иншоот ҳақида маълумот тўпланг. Тақдимот шаклида расмийлаштиринг.

Меъморчилик санъати тарихи ижтимоий тараққиёт давомида яратилган турли услубларнинг мантикий алмашиши билан узвий боғлиқдир.

Ҳар бир стиль ривожланиши, ўз аҳамиятини йўқотиши ёки бошқасига ўтиши мумкин.

Меъморчиликда тарихий ва замонавий стилларни ажратиш одатий ҳолдир.

Тарихий стиъга каноник, классик, роман, готик, ренессанс, барокко, классицизм, ампир, эклектика ва бошқалар киради.

Замонавий стиъга модерн, ардеко, функционализм, постмодернизм, хай-тек, деконструктивизм, био-тек ва шу сингарилар киради.

«Хан Шатир» мажмуи
(хай-тек, Қозогистон, 2010 й.)

Баъзи меъморий услублар		
Меъморий стиль	Тавсифи	Тахминий даври
Каноник	Фазовий композицияларнинг ҳашаматлилиги, ўлчамларнинг улканлиги.	э.а. 4–1 минг йилларнинг ўрталари
Классик	Ўйғунлик, енгиллик, оддийлик, инсон миқъёсига мутаносиблик, амалийлик, рационализм, тантанаворлик.	э.а. VIII аср – б.з. V аср
Роман	Салмоқли, ғализлик, салмоқдорлик, бутунлилик табиати.	XI–XII аа.
Готика	Каркас, витражлар билан тўлдирилган катта ойналар, енгиллик, тўрсимон нақшлар, осмонга интилиш.	XIII–XV аа.
Ренессанс	Симметрия, уйғунлик, мувозанат, шаклларнинг геометрик тўғрилиги.	XIV–XVI аа.
Барокко	Декорларга бой. Бинолар ёпиштирилган безаклар, расмлар, ҳайкаллар билан безатилган.	XVI–XVII аа.

Меъморий стиль	Тавсифи	Таҳминий даври
Классицизм	Буюклиқ ва олийжаноб соддатик, қатъий ритм, симметрия, зебу-зийнатларлик, тантанаворлик.	XVII–XIX аа.
Ампир	Академизм, қатъийлик, чизиқларнинг аниқлиги, буюклиқ. Катта шаклларнинг ҳарбий рамз элементлари билан бирлаштирилиши.	XVIII–XIX аа.
Эклектика	Ҳар хил услублар элементларининг биримаси. Техник аспектларнинг бадиий аспектлар билан ўзаро боғланиши, ҳашаматлилик, безак элементларининг кўплиги.	XIX–XX аа.
Модерн	Чиройли юмшатилган шакллар, нақшнинг бурилма чизиқлари, ташки безак.	XIX–XX аа.
Ар-деко	Симметрия, геометрик нақшлар, ярим тон, турли-туман нақшлар, дабдабалик, ҳашам.	1920–1960 йй.
Функционализм	Тўғрибурчак шакллар, уларнинг ичидаги содир бўлаётган жараёнларга қатъий мувофиқлиги.	XX а. 20-йилларнинг ўртаси
Постмодернизм	Анъанавий тарихий стиль элементларидан фойдаланиш. Симметрия ва мутаносиблик.	XX а. 50-йиллари
Хай-тек	Тўғри чизиқлар ва шакллардан фойдаланиш. Шиша, пластик ва металнинг кенг қўлланилиши.	XX а. 70-йилларнинг охири
Деконструктивизм	Мос келмайдиганни мослаштириш, нисбатларнинг бузилиши. Синиқ чизиқлар.	XX а. 80-йилларнинг охири
Био-тек	Равон, оқин чизиқлар, оқувчан фактура, бир-бирига ўтадиган текисликлар, бир-бирини тўлиқтирувчи ҳажмлар. Табиий шакллардан фойдаланиш.	XX асрнинг охири – XXI асрнинг боши

Турли ахборот манбаларидан фойдаланиб, жадвални бошқа меъморий услублар (ихтиёрий) ҳақидаги маълумот билан тўлдиринг.

Меъморчилик тарихини ўрганиш орқали тадқиқ этилаётган худуд ва тарихий даврдаги иншоотларнинг тузилиши ва қурилишининг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш, уларни ижтимоий ҳаёт хусусиятлари, техник ривожланиш даражаси билан боғлаш ўша даврдаги маданият ҳақида тушунча ҳосил қилиш имконини беради.

1. Турли мамлакатлар ва тарихий-маданий даврларга тааллуқли (ўтмишдаги ва ҳозирги) бўлган меъморий иншоотларни ўрганинг.

2. Уларнинг қурилишида қўлланилган услубларни таққосланг.

3. Қўлланилган бадиий ифодалаш воситаларини атанг.

4. Меъморий иншоотлар орасидаги ўхшашликлар ва фарқларни ажратиб кўрсатинг.

1. Сизнингча, меъморчилик ижтимоий ғоялар ва миллий дунёқарашнинг хусусиятларини қандай акс эттиради?
2. Замонавий меъморчиликнинг ўзига хос хусусияти нимада?
3. Тарихий иншоотларни сақлаб қолишга арзийдими? Нима сабабдан?

Биомеъморчилик (органик меъморчилик) – меъморчилик санъатининг бир соҳаси бўлиб, унда биноларни лойиҳалаш ва қуришда табиатда мавжуд бўлган ёки унга тақлид қиласидиган тузилмалар (конструкция) элементлари қўлланади.

Ушбу соҳанинг асосчиси америкалик Луис Салливендир.

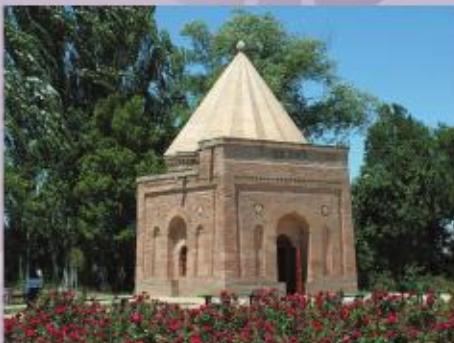
Тож-Маҳал мақбара-масжиди
(Ҳиндистон, XVII а.)

Сент-Мэри-Экс 30
осмонўпар биноси
(Буюк Британия, 2004 й.)

§ 7. ҚОЗОГИСТОН МЕЬМОРЧИЛИК САНЪАТИ (ТАРИХИЙ ВА ЗАМОНАВИЙ)

Меъморий ёдгорлик Сәулет ескерткіші Памятник архитектуры Architectural monument

Бабажи хатун мақбараси
(эрта Қорахонийлар услубы)

Ойша биби мақбараси
(эрта Қорахонийлар услубы)

Тарих дарсларидан сизга таниш бўлган Қозогистон меъморий ёдгорликларини айтиб беринг.

Қозогистондаги меъморчилик санъати ривожланишининг ҳар бир босқичи турли тарихий даврларнинг ижтимоий-иқтисодий шароитлари, қурилиш соҳасидаги ютуқлари, моддий ва маънавий маданияти билан чамбарчас боғлиқ. Қозогистон меъморчилиги кўп асрли тарихга эга бўлиб, унинг келиб чиқиши кеч палеолит даврига тааллукли. Миллий меъморчилик нинг шаклланишининг асосий даври Ўрта асрларда бошланган ва бугунги кунгача ривожланиб келади.

Қозогистоннинг Ўрта аср меъморчилиги

VII–XII асрлар қурилиш ва меъморчилик тарихида, миллий анъаналарнинг шаклланишида асосий ўрин эгаллади. Ушбу даврдаги шаҳарлар ва манзилгоҳлар цитадель (қалъа-қўргон) ва шаҳристондан (ижтимоий ва иқтисодий ҳаёт жамланган катта маҳаллалар) тузилган эди.

X–XIII асрнинг бошларида ислом дини кенг тарқалиши муносабати билан шаҳарларда масжидлар, мақбаралар қурила бошлади.

Тараз яқинидаги ёдгорликлар ўша давр меъморчилигининг юқори даражада ривожланганинигидан далолат беради. Уларнинг энг қадимгиси – X–XI асрларда пишиқ гиштдан куб шаклида қурилган Бабажи хатун мақбарасидир (Жамбул вилояти).

XI–XII асрларда солинган Ойша биби мақбараси (Жамбул вилояти) ҳам меъморчилик санъатининг мислсиз ёдгорлиги ҳисобланади. Бу қубба шифтли, куб шаклидаги бир хонали бино бўлиб, бурчакларида катта устунлар жойлашган.

XIV–XV асрларнинг энг зўр таасурот қолдирадиган биноларидан бири – Туркистон шаҳридаги Хўжа Аҳмад Яссавий мақбарасидир. Бу мақбара даҳма ва турли хил, аммо функционал жиҳатдан бир-бири билан боғлиқ бўлган тузилмалардан иборат.

Қозогистоннинг XIX асрдаги меъморчилик санъати

Бу даврда Қозогистонда ноёб меъморий маданият юзага келди, унда услубий турли-туманлик ҳукм сурди. Марказий Осиё учун анъанавий бўлган бинолар билан бир қаторда неоклассицизм, эклектика, модерн ва шу сингари Европага оид услублар акс эттирилган иморатлар қурила бошлади. Меъморчиликнинг ривожланиши турли хил ижтимоий бинолар, янги масжид ва мадрасаларнинг кўпайиши билан тавсифланади.

Ижтимоий ва маъмурий бинолар меъморчилигига неоклассика оҳанглари машҳур бўлди. Орал шаҳридаги вилоят ҳокимлигининг биноси шундай ёдгарликлардан биридир.

Эклектика стили 1892 йилда Жаркент шаҳрида қурилган масжид-мадраса мажмуасининг меъморий ечимида акс эттирилган. Бу ерда Марказий Осиё ва Хитой меъморчилигининг ажойиб бирикмаси тасвирланган.

Хўжа Аҳмад Яссавий мақбараси
(эрта Амир Темур услуби)

Фарбий Қозогистон вилояти ҳокимиятининг биноси. Орал ш.
(классицизм)

Ёркент масжиди
(эклектика)

Қозоқ-Британ техник университети (ҚБТУ) биноси
(конструктивизм)

М. О. Ауезов номидаги
Қозоқ давлат академик театри
(индустриал-романтик стиль)

Ш. Валихановнинг «Олтинемел»
мемориал музейи
(Марказий Осиё неорегионализми)

Қозогистонинг XX асрдаги меъморчилик санъати

Янги қурилиш материаллари ва конструкцияларнинг пайдо бўлиши, эклектика услубининг рад қилиниши миллий меъморчилиқда мутлақо янги концепциянинг ривожланишига олиб келди. Ушбу давр мобайнида биноларнинг функционаллиги таъкидланган конструктивизм услуби кенг тарқалди.

Меъморчиликнинг янги услубиға Алматида 1931 й. бўй кўтарган собиқ Қозоқ АССР Ҳукумат уий (ҳозирги ҚБТУ) мисол бўла олади. 1982 йили Алматида яна бир ўзига хос меъморчилик асари, М. Ауезов номидаги Қозоқ драма театри пайдо бўлди.

Миллий меъморчиликни ривожлантиришдаги янгича ёндашув Алмати вилояти Шанханай қишлогидаги Ш. Валиханов мемориал музейида (1985 й.) ўз аксини топди.

Мустақил Қозогистоннинг меъморчилик санъати

Қозогистон мустақилликга эришгандан сўнг ривожланишнинг янги тарихий босқичига қадам кўйди. Бу ўзгаришлар меъморчилик санъатида ҳам ўз аксини топди.

1992 йили ҚР Президент Қароргоҳининг – яни Алмати шахридаги Биринчи Президент Қароргоҳининг қурилиши тўгрисида қарор қабул қилинди. Бу миллий меъморчиликни ривожлантиришда янги босқичларга йўл очди. Ушбу даврга кўпроқ хос бўлган услугуб стиллаш ҳисобланади. Стиллаш – ҳар хил тарихий услублардан фойдаланиш ва уларнинг аралашмаси. Бу кўпинча диний иморатларда ўз аксини топган, масалан Павлодар шаҳридаги М. Жусип номидаги масжид (2001 й.).

Мустақиллик, миллдий онгнинг ўсиши, республиканинг жаҳон ҳамжамиятида очиқлиги мамлакатимизнинг янги пойтахти – Нур-Султон шаҳрининг меъморчилигига кўпроқ ўз аксини топган. Шаҳарнинг замонавий меъморчилиги Шарқ анъаналари билан Фарбнинг дадил меъморий ғояларининг ноёб биримасини ифода этади. Бугунги кунда Нур-Султон – дунёдаги энг ёрқин пойтахтлардан биридир.

1. Турли ахборот манбала-ридан фойдаланиб, Қозогистоннинг замонавий меъморчилик санъати ҳақида маълумот тўпланг.

2. Иш натижасини тақдимот кўринишида расмийлаштиринг.

1. Қозогистон меъморчилик санъати ривожланишининг турли босқичларига таалуқли бўлган иншоотларни кўриб чиқинг.

2. Уларни қўйидаги параметрлар бўйича баҳоланг:

- эстетик кўриниши;
- вазифаси ва мақсади;
- меъморий ечим хусусиятлари;
- ўлчамларининг атроф-муҳит билан нисбати.

3. Иш натижаларини синфда муҳокама қилинг.

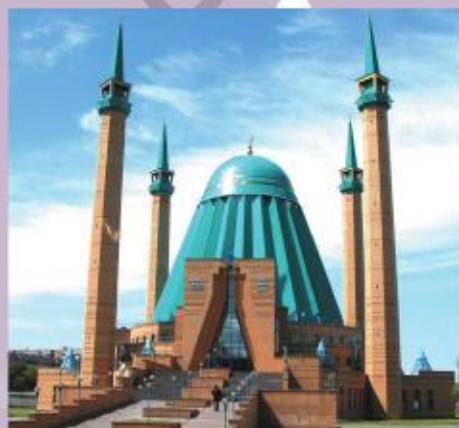

1. Сизнинг фикрингизча, Қозогистоннинг меъморий обидалари замонавий меъморчиликка қандай таъсир кўрсатди?

2. Минтақангиз меъморчилигининг ўзига хос хусусиятлари қандай?

Алмати шаҳридаги
Қозогистон Республикасининг
Биринчи Президенти қароргоҳи
(индустрӣал-романтик стиль)

М. Жусип номидаги масжид
(Марказий Осиё неорегионализми)

Ўтов – жаҳон меъморий санъатининг гавҳари. Ўтовнинг ички тузилиши унда яшайдиган одамларнинг талаб-эҳтиёжларига, дидига мувофиқ бўлиб, даشت шароитида яшаш ва ишлаш учун юқори дараҷада қулалилк яратади.

Ўтовлар турли ўлчамда бўлиб, турар-жойга яроқли кичкинагина ўтовдан бошлаб, улкан кўчманчи қасрлар, ҳашаматли кошона ўтовларгача учрайди.

§ 8. МЕЬМОРИЙ БИНОЛАР ВА ИНШООТЛАРНИНГ ЭСКИЗИ ВА ЧИЗМАСИ

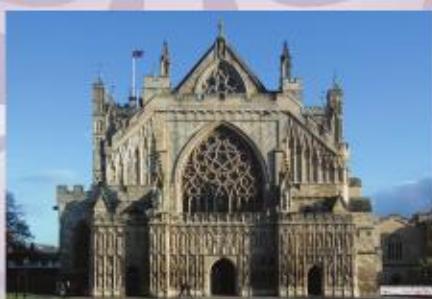
Меъморий қиёфа Сәулет көрінісі Архитектурный образ Architectural image

«ҚазМунайГаз» МК АЖ
штаб-квартирасы
Нур-Султон ш., Қозогистон

«Norddeutsche Landesbank» биноси,
Ганновер ш., Олмония

Эксетер собори,
Эксетер ш., Буюк Британия

Сизнинг фикрингизча,
меъморий объектнинг ўзга-
чалигини қандай воситалар ёр-
дамида етказиш мүмкін?

Бино, иморотлар мажмуаси, ша-
хар меъморий асар бўлиши мүм-
кин. Меъморий иншоотларга ифо-
далилик баҳш этиш учун компози-
ция қуриш маҳоратига эга бўлиш
керак.

Бинонинг бир-бирига монанд
бўлган ва яхлит бутунлик ҳосил қи-
ладиган ички ва ташқи элементла-
рининг бирикмаси меъморий ком-
позиция деб аталади.

Меъморий қиёфани яратишда ба-
диий ифодалаш (уйғулаштириш)
воситалари муҳим роль йўнайди:

- симметрия – қандайдир эле-
ментларнинг объектнинг симмет-
рия ўқига нисбатан қатъий равиши-
да мунтазам жойлашиши;

- асимметрия – турли шаклдаги
ва турли ўлчамдаги элементларни
қўриш мувозанатини сақлаб қолган
холда жойлаштириш;

- ритм – қандайдир элементлар
ва шаклларнинг (меъморий детал-
лар, ҳажмлар) такрорланиши ёки
бир хил алмашуви;

- пропорция – объектнинг ба-
ландлиги, узунлиги ва кенглиги-
нинг нисбати. Пропорция объек-
тнинг тузилишини, қисмларининг
бир-бирига ва умумий объектга
нисбатан бўлган мутаносиблигини
ифодалайди;

- нюанс – бир-бирига ўхшамаган
шаклларни яқинлаштириш, улар

орасидаги фарқни камайтириш; – контраст – қарама-қарши белгилар нисбати (горизонтал ва вертикал, салмоқли ва енгил, қоронги ва ёруғ, баланд ва паст ва ҳоказо);

– миқёсийлик – объектнинг одам ўлчамларига ва идрок этишига мутаносиблиги, шаклнинг, унинг элементларининг атроф-муҳитга ва бошқа меъморий шаклларга муносиблиги;

– материалнинг ранги, фактураси, ёргуллик – асосий элементларга бўйсунадиган кўшимча воситалар.

1. Тақдим этилган меъморий объектларнинг тасвирини кўриб чиқинг.
2. Уларни яратишда фойдаланилган ифодалаш воситаларини аникланг.

Меъморий эскиз – ижодий изланиш жараёнида яратилган меъморий режалаштириш қарорларининг расм ва чизма шаклидаги тасвири. У бўлажак композициянинг асоси бўлиб хизмат қиласи.

Эскиз меъморий иншоотнинг алоҳида қисмларини, унинг нисбатларини ишлаб чиқиш, бинонинг миқёсини аниқлаш, яхлитлик ва қисмларнинг, шунингдек атроф-муҳит элементларининг орасидаги тўғри мувозанатни топиш имконини беради. Пухталик билан бажарилган эскиз муаллифнинг гоясини аниқ ва равshan етказиш имконини беради.

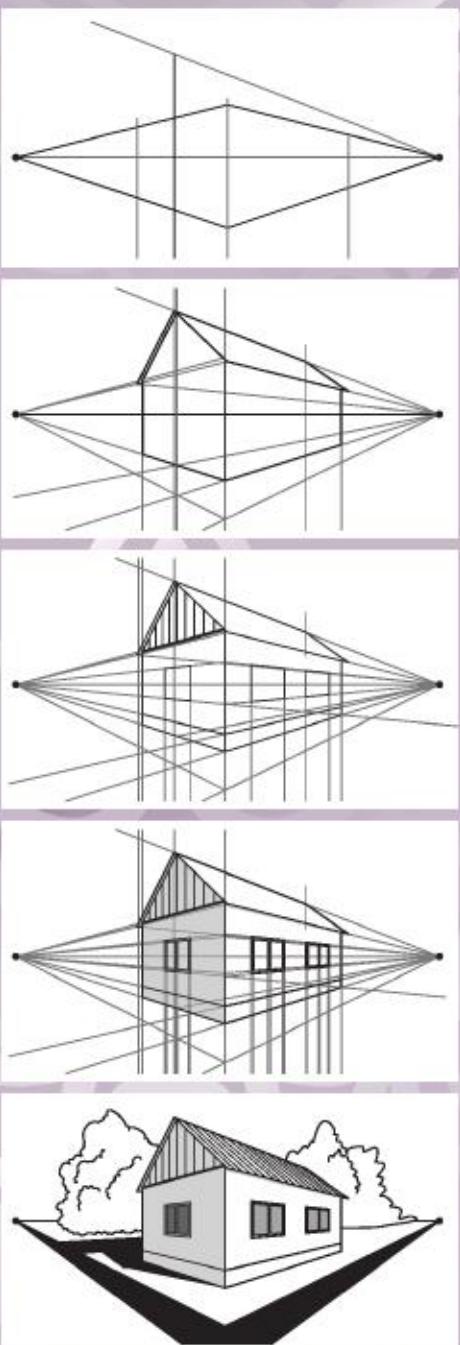
«Wanda Movie Park» ёпиқ истироҳат боги Ухань ш., Хитой

Наньян технология университетининг ўкув маркази Сингапур ш., Сингапур

Меъморий эскиз

Меъморий эскиз яратиш босқичлари

Эскиз ясаш учун аввало ракурсни – объектга қарааш ўрнини, уфқ чизигини аниклаб олиш керак. Уфқ чизиги пастдан юргизилса бино катта бўлиб, юқоридан чизилса – кичкина бўлиб кўринади.

Иш бир неча босқичдан иборат.
Биринчи босқич. Қоғоз юзасида уфқ чизиги юргизилади, асосий перспектива йўналишлари белгиланади (нуқталар). Перспектива қонунларига асосланаб, бинонинг асосий меъморий шакли тасвирланади.

Иккинчи босқич. Бинонинг асосий қисмлари аникланади, пропорциялар текширилади.

Учинчи босқич. Бинонинг бошқа элементларининг жойлашадиган ўрни аникланади, улар бажарилади.

Тўртинчи босқич. Бинонинг ва унинг элементларининг ёруғлик ва соя ранглари, уларнинг чегараси аникланади, чизилади. Ортиқча қизиқлар ўчирилади.

Бешинчи босқич. Соя ранглари бўялади ва ён-атрофни, кенгликни таърифловчи бошқа элементлар ҳам тасвирланади.

Меъморий обьектнинг табиатан яхши ёритиладиган қисми бўялмай, очиқ қолдирилади. Кам ёритилган қисмлари очрангда бўялади. Тўлиқ сояда жойлашган жойлар ингичка қизиқлар билан қалин қопланади.

Меъморий иншоотнинг эскизини тайёрлаш давомида графит ва акварель қаламлар, кўмир, соус, сангина, сиёҳ ва шу сингари бошқа турли хил график материаллардан фойдаланилади.

Меъморий объект дизайнини ишлаб чиқинг.

1. Турли хил бадий ифодалаш воситаларидан фойдаланиб, берилган меъморий объектнинг эскизини ясанг, унга ўзгаришлар ва қўшимчалар киритинг.

2. Бажарилган иш натижалари ни синфда муҳокама қилинг.

Эскиз меъморий объект ҳақидаги умумий тасаввурни акс эттиради, чизма, ўз навбатида батафсил ишлаб чиқилади.

Чизма бинонинг қурилиши ҳақидаги барча маълумотларни ўз ичига оладиган асосий ҳужжат ҳисобланади. Чизма ёрдамида объектнинг шакли ва ўлчами, унинг фазода жойлашишини тушуниш мумкин.

Меъморий-қурилиш чизмаларига куйидагилар киради:

– фасад – ташқи кўриниш тасвири;

– план – бинонинг дераза ва эшик сатҳидан ўтадиган горизонтал текислик билан кесганда олинадиган тасвири (кесими);

– кесим – бинони вертикал текислик билан кесиш орқали олинган тасвири.

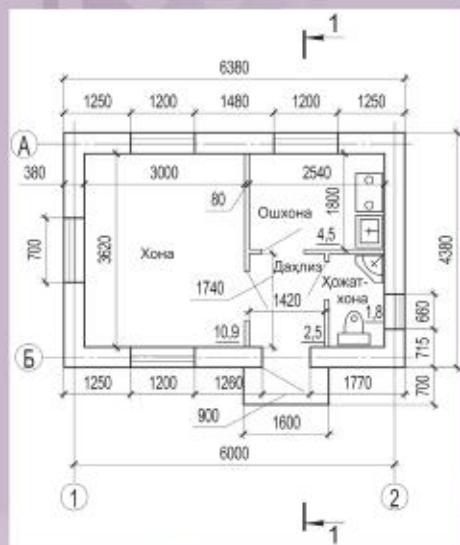

1. Меъморий объект дизайнини ишлаб чиқиша сиз қандай бадий ифодалаш воситаларидан фойдаландингиз?

2. Сизнинг фикрингизча, меъмор қандай хислатларга эга бўлиши керак?

Фасад

План

Кесим

§ 9. МЕЬМОРИЙ ОБЪЕКТНИНГ МАКЕТИНИ ТАЙЁРЛАШ УЧУН КЕРАКЛИ МАТЕРИАЛЛАРНИ АНИҚЛАШ ВА ТАНЛАШ

Масштаб

Масштаб

Масштаб

Scale

Масштаб – объектнинг ҳақиқий ўлчами нөча марта камталашибирилганилиги ёки кичрайтирилганигини кўрсатадиган нисбат.

Сиз нусха кўчиришингиз керак бўлган ҳар қандай обьектни, нисбатларга риоя қилган ҳолда, керакли ўлчамгача кичрайтириш лозим. Масалан, обьектнинг узунлиги 12 метр бўлса, масштаб 1:100 бўлганда, макет узунлиги 120 мм бўлади. Ҳар бир ўлчам шу тариқа ҳисобланади.

Сонли масштаб M1:200 кўринишда ёзилади. Бу масштаб макетнинг барча қисмлари 200 маротаба кичрайтирилганигини билдиради.

Кўп буюмларнинг макети ўз ҳажмида ишлаб чиқарилади.

Меъморий обьектларнинг макетлари асл нусхадан анча кичикроқ ҳажмда бажарилади.

Меъморий обьектларнинг макетини нима мақсадда фойдаланиш мумкин, деб ўйлайсиз?

Меъморий макет – лойиҳалаштирилаётган ёки мавжуд бўлган меъморий иншоотнинг кичрайтирилган миқёсда бажарилган ҳажмли-фазовий нусхаси.

Одатда макетлар 1:100 ёки 1:200 масштабда тайёрланади.

Макет асос қисмидан (бинолар ва иншоотлар) ва унинг атрофини режалаштириш, кўкаламзорлаштириш, безак бериш элементлари сингари кўшимча қисмлардан иборат бўлиши мумкин.

Макет ясаш учун турли материаллардан фойдаланилади.

Уларни икки гурухга бўлиш мумкин: асосий гурух – макет асоси ва меъморий обьект элементларини ясашга мўлжалланган материаллар; кўшимча гурух – таркибий элементларни бириктириш, уларни бўяш, безаклаш учун фойдаланиладиган материаллар.

Макет тайёрлаш учун асосий материал сифатида қозоздан фойдаланилади. Қозознинг хоссалари геометрик шаклларни аниқ лойиҳалаштириш, турли бирикмаларни асл нусхасига ўхшатиб ясаш имконини беради.

Шунингдек макет ясашда картон, пластилин, ёғоч, гипс, гофрокартон, кўпикли картон, ПВХ (поливинилхлорид), органик шиша ва бошқа материаллар ишлатилади.

Кўпикли картон – иккала томонидан картон ёпиширилган, кўпикли полиуретандан ясалган тахта

туридаги өнгил, юпқа материал. У эгилувчан бўлиб, шаклини яхши сақлайди.

ПВХ – атроф-муҳит таъсирига чидамли, қаттиқ кўпикдан ишланган юпқа сунъий материал.

Органик шиша – органик полимердан ишланган, жуда ҳам мустаҳкам қаттиқ материал. Макет ясаш учун қалинлиги 0,1–0,5 см бўлган органик шишадан фойдаланилади.

Қўшимча ахборот манбаларидан фойдаланиб, меъморий макетни тайёрлаш ва безаклашда кўлланиладиган ноанъанавий материалларга оид маълумот тўпланг.

1. Меъморий макет ясашга керак бўлган турли материалларнинг намуналарини танланг.

2. Уларнинг физик ва механик хусусиятларини аниqlанг.

3. Илгари тайёрланган эскиз бўйича макет ясаш учун яроқли бўлган материалларни атанг.

4. Улардан фойдаланишнинг турли усусларини таклиф этинг.

5. Иш натижаларини синфда муҳокама қилинг.

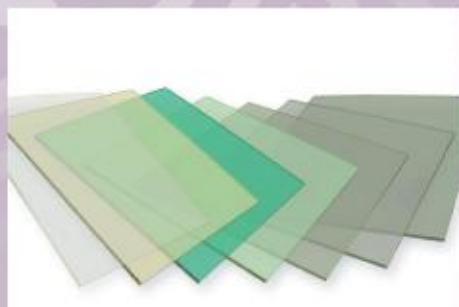
Макет ясашга керакли материалларни танлаганда қайси критерийларни эътиборга олдингиз?

Кўпикли картон

ПВХ

Органик шиша

§ 10. ИЖОДИЙ ИШ. МЕЬМОРИЙ ОБЪЕКТ МАКЕТИ

Макет

Макет

Макет

Layout

Макет бўлакларини ёпиштириш учун моделлашда кўпланиладиган маҳсус елимдан фойдаланиш мумкин.

Агар тюбикнинг қулаӣ аппликатори бўлмаса елимни тиббий шприцга қўйиб олиш керак. Шунда елим эҳтиёткорлик билан суртилади.

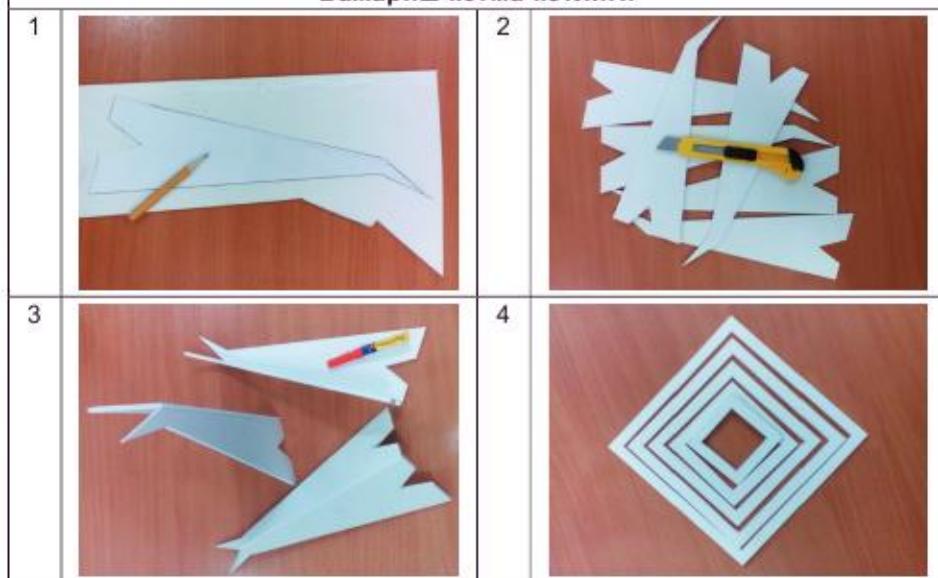
Макет ясаш тартибини кўриб чиқинг. Уларни тайёrlаш учун қандай материал ва иш куроллари керак?

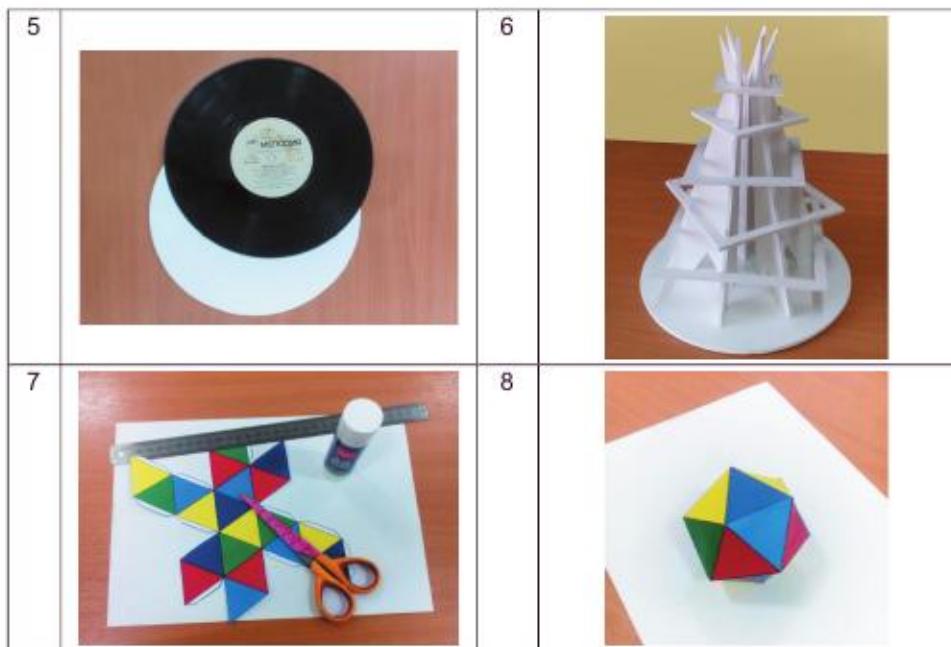

Макетнинг эскизи

**Меъморий объектнинг макети
(1-нусха)**

Бажариш кетма-кетлиги

Қоғоздан ясалған тайёр буюмларни бүяшга бўлмайди. Чунки бўялганда унинг шакли ўзгариб кетади. Қоғозни унга ишлов беришдан аввал бўяш керак. Бўёқни иккита йўналишда: узунасига ва кўндалангига суртиш керак. Шунда бўёқ тегмай қолган жойлари бўлмайди, текис бўялади. Янги бўялган қоғоз шишиб, шакли ўзгарида.

Бунга йўл бермаслик учун қоғоз текис сатҳга тутмача мих билан ёпиширилади. Қуригандан сўнг у тортилади ва текисланади, макет ясашга яроқли бўлади.

Қоғозни бўяш учун акварель, тушъ, ҳатто нитратли бўёқлардан фойдаланишга бўлади. Фақат бунинг учун аэрограф ёки пуркагичдан фойдаланилади.

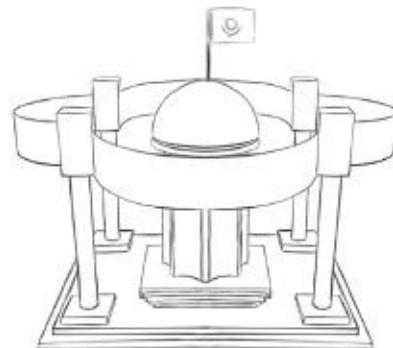

Тайёр макет

Меъморий объектнинг макети (2-нусха)

Ҳар қандай эгри чизикли юзани яратиш учун қоғозни вал ёки цилиндрсизон нарсадан, масалан, қалам ёки ручкадан сириб ўтказиш керак.

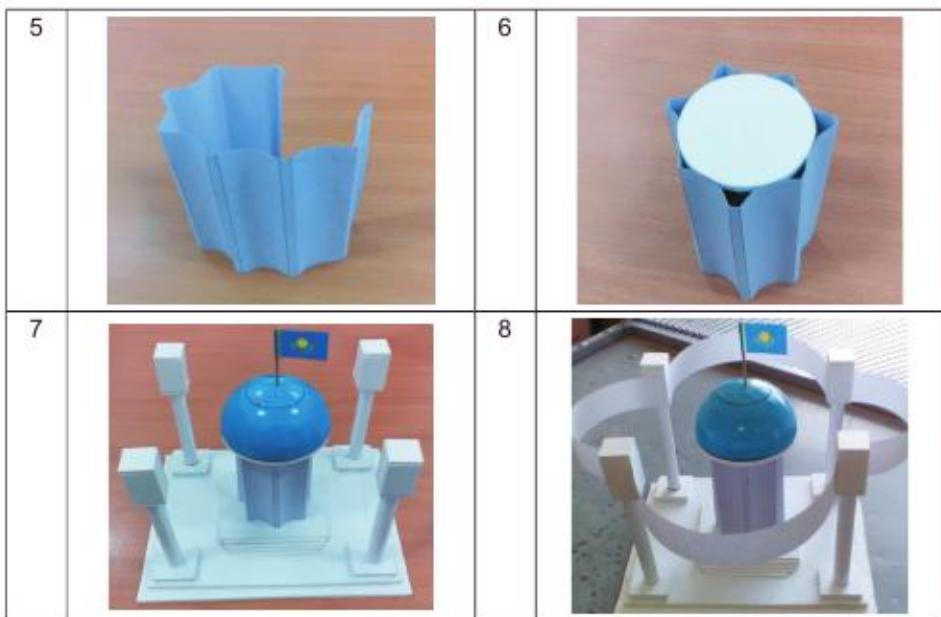
Қоғоз ёки картоннинг букланадиган жойини озгина кертиб қўйилса, четлари синмасдан, қийшаймасдан букланади.

Макетнинг эскизи

Бажариш кетма-кетлиги

1		2	
3		4	

ХТ

Амалий ишни бошлашдан аввал хавфсизлик техникаси қоидаларини тақорланаң.

Меъморий объектнинг макетини тайёрланг.

1. Материалларга ишлов беришнинг энг яхши усулларини кўриб чиқинг.
2. Кўшимча материаллар, иш куроллари ва асбоб-ускуналарни танлаб олинг.
3. Буюмни ишлаб чиқариш кетма-кетлигини белгиланг.
4. Тайёр буюмга ишлов беринг ва безатинг.

1. Сиз ўз ғоянгизни амалга ошира олдингизми?
2. Буюм сифатини ва эстетик кўринишини яхшилаш учун нимани ўзгартиришни хоҳлардингиз?

Тайёр макет

§ 11. ИШЛАРНИ ТАҚДИМ ЭТИШ

Миниатюралар парки Миниатюралар паркі Парк миниатюр Miniature park

Миниатюралар парки – меъморчиллик иншоотларининг, техник ва табиий (масалан, төглар) объектларнинг кичрайтирилган нусхалари (макет ва моделлар) намошиш қилинадиган парк-музей. Баъзи паркларда динамик (кўзгалуечан қисмли) моделлар бўлади.

Қозогистонда бундай мажмуя Нур-Султон шаҳрида мавжуд.

«Атамекен» Қозогистон харитаси» этно-мемориал мажмуаси мамлакат тарихи, унда яшовчи халқларнинг маданийти ҳақида атрофлича маълумот беради.

Маданий мажмуя тог, қир, водий, ўрмонларнинг кўриниши ҳамда йирик шаҳарларнинг рамзий белгиларидан ташкил топган.

«Атамекен» Қозогистон харитаси» этно-мемориал мажмуаси кираверишидаги таҳтача

Сизнингча, меъморий объектлар тақдимотини қандай ташкил қилиш мумкин?

Меъморий иншоотларнинг макетларини тақдим этишнинг қизиқарли усулларидан бири миниатюралар паркини яратишdir.

Макетларни ўзгача жойлаштириб, «мини-шаҳар» яратишингиз мумкин.

Меъморий объектларнинг тайёр макетларини тақдим этинг.

1. Тақдимот учун ижодий ишигизни расмийлаштиринг.

2. Тадбир ўтказиш учун жой ва усулини танланг.

3. Макетни тақдим этиш давомида тузилманинг умумий ғояси ва танланган услубни тушунтириб беринг.

4. Ўзингизнинг ва синфдошлигинизнинг ижодий ишларида акс эттирилган маданий жиҳатлар ҳақида айтиб беринг.

5. Афиша, тадбирга қатнашувчилар учун таклифномалар тайёрланг. Ижтимоий тармоқ ва бошқа интернет-платформалар ёрдамида уларни тарқатинг.

6. Тадбир ҳақида фоторепортаж тайёрлаб, мактаб сайтида, ижтимоий тармоқдаги шахсий саҳифангизда нашр қилинг.

Тадбир иштирокчилари билан алоқа ўрнатишга муваффақ бўлдингизми? Сиз учун қандай фикр-мулоҳазалар фойдали бўлди?

«Атамекен» Қозғистон харитаси» этно-мемориал мажмуасидаги меморий макетлар

Қорасоч она мақбараси
(Түркістан вилойти)

Миллий космик маркази
(Нұр-Султан ш.)

Қобланды ботир номидаги
марказий стадион (Ақтөбе ш.)

Тиллар саройи (Талдикүрғон ш.)

Бойқұнғир космодроми
(Қызылорда вилойти)

И. Омаров номидаги Қостанай
вилойят қозоқ драма театри

§ 12. МЕБЕЛЬ ВА ИНТЕРЬЕР БЮОМЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ

Ишлаб чиқариш
Өндіріс
Производство
Production

Корпусли мебели

Үзгарувчан мебель

Мебель ва интерьер буюмларини ишлаб чиқаришда нималарни эътиборга олиш көрек?

Күплаган асрлар мобайнида инсон турмуши кундалик эҳтиёж буюмлари ва нарсалар билан боғлиқ бўлиб келади. Бундай буюмлар қаторига мебель ҳам киради.

Мебелнинг турли хил турлари ва шаклларини яратиш доимо муайян модага, шунингдек уни танлаган одамнинг эҳтиёжи ва эстетик дидига боғлиқ бўлади.

Мебель ва интерьер буюмларини ишлаб чиқариш саноати замонавий инсон ҳаётида муҳим роль ўйнайдиган техник тараққиёт, маданият ва санъат билан бир қаторда ривожланиб келади.

Бизнинг тез ривожланиб келаётган мамлакатимизда курилишнинг фаол ўсиши кузатилади. Шу муносабат билан мебель ва интерьер буюмларига эҳтиёж пайдо бўлади, бу эса ишлаб чиқарышнинг бу йуналишини ривожлантиришни талаб этади.

Мебель таснифи хилма-хил бўлади. Мебеллар бир-биридан бажарадиган вазифаси, қўлланилиши, таркибий хусусиятлари, ишлаб чиқарилиши, қўлланилган материалларнинг тури ва шу сингари бошқа хусусиятлари билан фарқ қиласади.

Қўлланилиш мақсадига мувофиқ мебель маиший (уй-жой учун фойдаланиладиган), маъмурий ва ижтимоий бинолар учун ва транспорт воситаларига мўлжалланган бўлади.

Таркибий хусусиятларига кўра мебель секцияли, йигиладиган ва

йигилмайдиган, корпусли, ўзгарувчан, қурама ва шу сингари бошқа турларга бўлинади.

Функционал жиҳатдан мебель ухлаш учун, ўтириш учун, буюмларни сақлаш, овқатланиш ва қандайдир бир ишни бажариш учун мўлжалланган бўлиб ажратилади.

Замонавий ишлаб чиқариш – ҳом ашё, материаллар ва бошқа меҳнат объектларини тайёр маҳсулотга айлантирадиган мураккаб жараён.

Корхонада маҳсулотнинг айрим турларини ишлаб чиқариш бўйича одамларнинг ва меҳнат куролларининг амалга оширадиган барча ҳаракатларининг йигиндиси ишлаб чиқариш жараёни, деб аталади.

Мебель ва интеръер буюмларини ишлаб чиқаришда бу жараённинг элементлари бўлиб **меҳнат** (одамларнинг мақсадга мувофиқ фаолияти), **меҳнат воситалари** (ишлаб чиқаришнинг моддий техника базаси, асбоб-ускуналар) ва **меҳнат буюмлари** (маҳсулот ишлаб чиқариш учун материаллар) ҳисобланади.

Технологик жараён қайта ишланадиган материалларнинг ўлчамлари, шакли ва хусусиятларини ўзгартириш билан боғлик.

Мебель жиҳозларини ишлаб чиқаришнинг бир босқичида унинг **макети** – маълум бир масштабда маҳсулотнинг ёки унинг бир қисмининг соддалаштирилган нусхаси тайёрланади. Макет ёрдамида маҳсулотнинг алоҳида хусусиятларини ўрганиш, шунингдек, қабул қилинган техник ва ижодий қарорларнинг тўғрилигини текшириш мумкин.

Қурама мебель

Секцияли мебель

Йигиладиган мебель

Креслонинг макети

Доналаб ишлаб чиқариш

Серияли ишлаб чиқариш

Оммавий ишлаб чиқариш

Маҳсулотнинг сонига ва унинг чиқарилишига қараб ишлаб чиқариш қўйидаги турларга бўлинади: доналаб, серияли ва оммавий.

Доналаб ишлаб чиқариш – ишлаб чиқаришни ташкил қилишнинг бир шакли бўлиб, бунда турли хил маҳсулотлар бир ёки бир нечта нусхада чиқарилади (битталаб чиқариш).

Одатда доналаб чиқарышда мебель алоҳида буюртма бўйича маълум бир ҳаридор учун тайёрланади ёки тажриба учун тайёрланган намуна ҳисобланади.

Серияли ишлаб чиқариш – ишлаб чиқаришнинг бу шаклида маҳсулотлар кўп миқдорда (кетма-кетликда) белгиланган мунтазамлик билан чиқарилади.

Ишлаб чиқаришнинг ушбу тури турли мебель корхоналарида кенг тарқалган.

Оммавий ишлаб чиқариш – ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг бир шакли бўлиб, у ўзининг вазифаси, тузилиши ва технологик тури бўйича бир-бирига ўхшаш маҳсулотларнинг қатъий чекланган сериясини доимий чиқарилиши билан тавсифланади.

1. Ишлаб чиқариш турлари билан батафсил танишинг.
2. Ҳар бир турдаги хусусиятларни ажратиб кўрсатинг.
3. Бажарилган ишлар натижаларини гуруҳда муҳокама қилинг.

Харидорлар орасида қайси мебель ва интеръер буюмлари талабга эга эканлигини аниқлаш учун мебель бозорини ўрганиш керак.

Бунинг учун бир нечта асосий кўрсаткичларни кўриб чиқиш керак:

- мебель етказиб бериладиган худуднинг географик ва маданий ҳусусиятларини;
- мебель маҳсулотларини содагидиган бошқа корхоналарни;
- ишлаб чиқарилган мебелларни харид қилувчи мижозларнинг эҳтиёжини, мақсадли аудиторияни аниқлаш лозим.

1. Сизнинг худудингизда мебель ва интеръер буюмларини ишлаб чиқарадиган қандай корхона мавжуд эканлигини аниқланг.

2. Уларни ишлаб чиқаришда қандай меҳнатдан (кўл меҳнати ёки автоматлаштирилган) фойдаланилишини аниқланг.

3. Ахборотнинг турли манбаларидан фойдаланган ҳолда, мебель ва интеръер буюмлари бозорини таҳлил қилинг.

4. Олинган маълумотларга асосланиб, эҳтиёжга эга бўлган маҳсулот турларини, уларни сотиш усувларини, мақсадли аудиториясини аниқланг.

1. Худудингизда мебель маҳсулотининг қандай турлари эҳтиёжга эга?

2. Дарсда олинган қайси билимлар сиз учун энг фойдали бўлди?

Бозорни тадқиқ этиб, харидорларнинг эҳтиёжлари ва дидини ўрганадиган мутахассис маркетолог деб аталади.

У бозорни таҳлил қиласи, унинг қандай равишда илгарилашини олдиндан таҳминлаб, айтиб беради, маҳсулот харидорни қизиқтириши учун уни қандай реклама қилиш кераклигини ўйлаб топади, маҳсулотнинг қандай сотилиши ҳақида мулоҳаза қиласи.

Маркетолог математик тафаккурга, мантиқий ва ривожланган ижодий ўйлаш қобилияйтга эга бўлиши керак.

Мебель ва интеръер буюмларини ишлаб чиқаришга жуда кўп мутахассислар жалб қилинган.

Масалан, дизайнер. У мебель ёки интеръер буюмини тадқиқ қилиш билан шугупланади. Дизайнернинг ижодий ва бадиий қобилияйтларга эга бўлиши жуда муҳимdir.

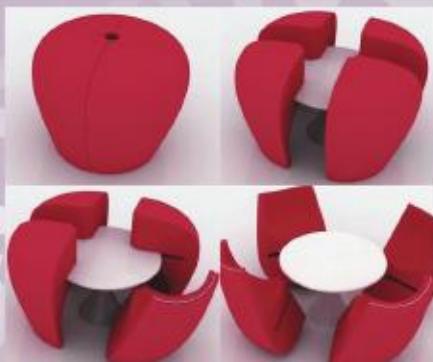
Конструктор буюмнинг деталларини лойиҳалаб, керакли чизмасини тайёрлайди. Бу мутахассислик техник-иктисодий ва лойиҳалаш хамда чизмачилик соҳаси бўйича билим ва маҳоратни талаб этади.

Дурадгор танавордан мебелнинг алоҳида қисмларини ясайди ва уларни йигишишга тайёрлайди.

Тайёр маҳсулотнинг деталларини йигиши мебель йигувчи амалга оширади.

§ 13. МУАЙЯН БИР ИНТЕРЬЕРГА МҮЛЖАЛЛАНГАН БЮОМЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ. ГОЯНИ МУҲОКАМА ҚИЛИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ. МАТЕРИАЛЛАРНИ ТАНЛАШ

Тузилиш
Құрылым
Конструкция
Design

Мебель жиҳозларини ишлаб
чиқиш учун ғоялар

Замонавий истеъмолчи-
ларнинг талабларига жавоб бе-
радиган мебель қандай хусу-
сиятларга эга бўлиши керак?

Мебель маълум амалий функция-
ларни бажаради ва интерьернинг
ташқи кўринишини ҳосил қиласди.

Мебель корхоналарида турли
туман мебель ишлаб чиқарилади.
Мебель, одатда, юқори сифатли,
чиройли ва мустаҳкам, белгилан-
ган стандартларга мувофиқ ишлаб
чиқарилади. Мебелнинг ўлчам-
лари бўйича ҳам стандарт талаб-
лари бор. Бироқ, кўпинча турли
сабабларга кўра сотиладиган ме-
бель харидорларнинг эҳтиёжини
қондирмайди. Баъзида стандарт
ўлчамлар мебелни керакли жойда
жойлаштиришга имкон бермайди,
баъзи ҳолларда бинонинг интерье-
рига мос келмайди ёки маълум бир
инсоннинг шахсий ҳоҳишига жавоб
бермайди. Шу сабабли, айрим ме-
бель турларини мустаҳкил равиша
тайёрлашни ўрганиш лозим.

Мебель жиҳозини тадқиқ этиш
бўйича иш унинг вазифасини ўрга-
нишдан бошланади. Мебелнинг
тузилиши айни унинг бажарадиган
вазифасига ва қўлланиш юклама-
сига боғлиқ бўлади.

Маҳсулот тузилишини танлаш-
да қуидаги омилларни эътиборга
олиш керак: мустаҳкамлик, ишонч-
лилик, технологиялилик, тежамли-
лик, самарадорлик ва бошқалар.

Ишончлилик деганимиз – буюм-
нинг ўз вазифасини тўлиқ бажара
олиш хусусияти.

Технологиялилилук бу буюмни ишлаб чиқариш жараёнининг енгиллиги ва қулайлиги.

1. Турли ахборот манбалиридан фойдаланиб, кўргазма залига мўлжалланган кресло ва болаларнинг ўзгарувчан мебелининг намуналари билан танишинг.
2. Ушбу буюмларнинг бажарадиган вазифасини атанг.
3. Уларнинг афзалликлари ва камчиликларини аниqlанг.
4. Буюмнинг тузилиш хусусиятларини аниqlанг.
5. Ушбу буюмлар қўйилладиган интеръернинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, уларни ясаш бўйича ўз гояларингизни таклиф этинг.
6. Гояларни гуруҳда муҳокама қилинг.

Мебель жиҳозининг умумий кўриниши эскизда тасвирланади. Эскиз асосида чизма бажарилади ва ҳисоблаш юргизилади. Схема кўринишида бажарилган хомаки чизмани деталлар, конструкциянинг алоҳида элементларини чишиш орқали тўлиқтириш керак.

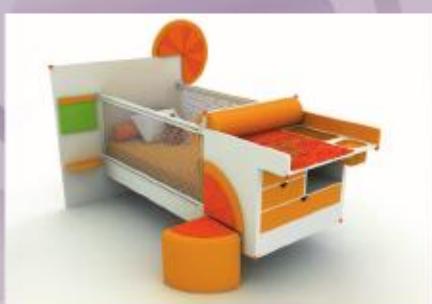

Мебель дизайнини ишлаб чиқинг.

1. Унинг шакли ва тузилишини ўйлаб кўринг.
2. Маҳсулот тузилишининг асосий деталларини аниqlанг.
3. Буюм ва унинг деталларининг эскизини яратинг.

Мебель жиҳозларини ишлаб чиқиш учун гоялар

Мебель жиҳозларини ишлаб чиқиш учун ғоялар

Бўлажак маҳсулотнинг сифати уни ишлаб чиқариш учун материалларни тўғри танлашга боғлик.

Материал танлашда асосий мезонлар чидамлилиги, экологиялилиги ва хавфсизлиги бўлиши керак.

Хозирги кунда мебель ишлаб чиқаришда қўлланиладиган материалларнинг жуда кўп турлари мавжуд.

Мебель учун энг кўп ишлатила-диган материал – ёғоч. Лекин металл, шиша, пластик ва уларнинг бирикмасидан ишланган мебеллар ҳам учрайди.

Шунингдек, мебель ишлаб чиқаришда ёғочни қайта ишлаш натижасида олинган материаллар ҳам қўлланилади. Улар орасида:

- ДСП (ёғоч-қириндили плита – ЕҚП);
- ЛДСП (ламинатланган ёғоч қириндили плита – ЛЕҚП);
- ДВП (ёғоч-толали плита – ЁТП);
- МДФ (ўрта зичликдаги ёғоч-толали плита – ЎЗЁТП);
- шпон;
- фанера кўп қўлланилади.

Ушбу материаллар ўзининг асосий сифатлари билан бир-бирига ухшайди, лекин турли хил хусусиятларга, ишлов бериш усулларига, иш шароитлари ва нархига эга.

1. Ҳар хил материалларнинг намуналарини олинг.
2. Уларнинг физик ва механик хусусиятларини аниқланг.
3. Тайёрланган эскиз асосида маҳсулот ясаш учун материал танланг.

Мебель ишлаб чиқариш учун турли хил механик ва құл иш куроллари ҳамда асбоб-ускуналардан фойдаланилади.

Дастгоҳларнинг ҳар хил турларидан фойдаланиш мебель ишлаб чиқариш жараёнини енгиллаشتыради ва тезлаштиради.

Токарлик дастгоҳи танавордан қириндиларни олиб ташлаб, турли деталлар тайёрлашга мүлжалланган. Бу дастгоҳ мебелнинг безаклаш элементларини, корпус қисмларини, мустаҳкамлаш элементларини чархлашда ишлатылади.

Пармалаш дастгоҳи танаворни тешиш ва бургулаш учун құлланилади. У ишлов беріш жараёнини юқори аниклик билан бажариш имконини беради.

Фрезерлаш дастгоҳи мураккаб шаклдаги элементларни бажариш учун ишлатылади. Уннинг ёрдамида ҳар қандай шаклдаги чуқурлук ёки тешикларни ясаш мүмкін. Иш жараёнінда дастгоҳнинг ишчи органдар – фреза керакли даражагача пастта туширилади, бу ерда у танаворнинг юзасига теккизилади ва материалнинг бир қисми йўниб олинади.

Олдинги синфларда ўрганилган турли дастгоҳларнинг ишлаш тамойили ва уларда ишлаш қоидаларини эсга туширинг.

1. Мебелнинг таркибий қисмни тайёрлашда нимага эътибор беріш керак?
2. Мебелнинг таркибий қисмини яратышда қандай күрсаткичларни ҳисобга олиш керак?
3. Дарс давомида олинган билимларнинг қайсиси сиз учун энг фойдалы бўлди?

Токарлик дастгоҳида ишлаш

Пармалаш дастгоҳида ишлаш

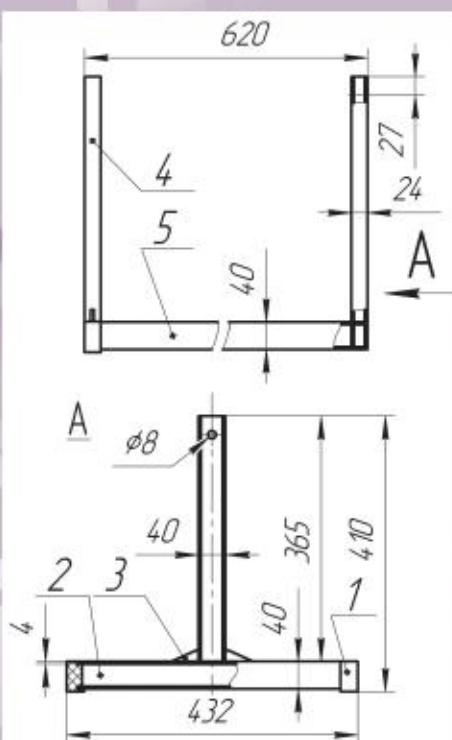

Фрезерлаш дастгоҳида ишлаш

§ 14. ГРАФИК ҲУЖЖАТЛАР. ТЕХНИК ТАСНИФ

Маҳсулот (Парта)

Умумий кўриниш чизмаси
(Парта асосининг каркаси)

Сизнингча, график ҳужжатларни яратишдан мақсад нима?

Маҳсулотнинг тузилиши ҳақидаги маълумотни ўз ичига олган график ва матнли ҳужжатлар **конструкторлик ҳужжатлар** деб аталади.

Конструкторлик ҳужжатлар қуидагилардан иборат:

- маҳсулотнинг тузилиши ва унинг таркибий қисмларининг биргаликдаги ҳаракатини тасвирлайдиган умумий кўриниш чизмаси;
- қисмларни йигиши ва бириттириш учун керак бўлган *йигиши чизмаси*;
- қисмнинг тасвири ва унинг ишлаб чиқарилишига зарур бўлган бошқа маълумотларни ўз ичига олган *қисм чизмаси*;
- *тасниф* – йигиши бирлигининг таркибини белгилайдиган ҳужжат (*спецификация*);
- *схема* – маҳсулотнинг таркибий қисмлари шартли белгилар кўринишида берилган шартли тасвир;
- *қўлланма* – маҳсулотни ишлаб чиқарish, уни йигиши бўйича қоидалар ва кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат.

Конструкторлик ҳужжатларни ихтиослаштирилган дастурлардан («AutoCAD», «КОМПАС-3D» ва бошқалар) фойдаланиб, тайёрлаш мумкин.

Илгари тайёрланган эскизи бўйича мебель бўлагининг конструкторлик ҳужжатларини тузинг.

Хужжатлар Құжаттама Документация Documentation

Маҳсулотни ишлаб чиқаришнинг технологик жараёнини белгилаб берадиган график ва матнли хужжатлар технологик хужжатларга киради.

Асосий технологик хужжатларга технологик харита, операциялик харита ва бошқалар киради.

Технологик харита – бу технологик операцияларни, ишлатиладиган материалларни, конструкторлык хужжатларни, иш куроллари ва асбоб-ускуналарни күрсатыб, буюмлар ва деталларга ишлов берішип жараёнига түлиқ тәъриф берилген хужжат.

Операциялик харита – алоқида бир операция ва уни бажаришга сарфланадиган вақт, асбоб-ускуналар күрсатылған хужжат.

1. Түрли технологик хариталарни күриб чиқынг.

2. Уларни тайёрлаш ва расмийлаштириш қоидаларини түзинг.

3. Конструкторлык хужжатларга сүянган ҳолда, ишлаб чиқылған мебелнинг бир деталини тайёрлашнинг технологик харитасини тузинг.

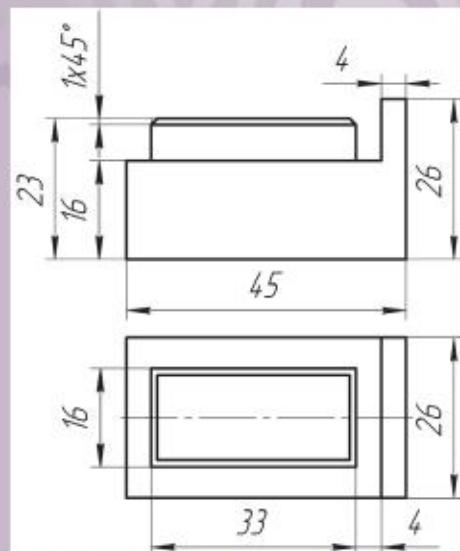
4. Иш натижасини синфда муҳомама қилинг.

1. Технологик хужжатларнинг мөхияти нима? Улар қандай вазифаны бажаради?

2. Маҳсулот ишлаб чиқаришнинг технологик харитасига нима киради?

3. Сизнинг фикрингизча, маҳсулот ишлаб чиқаришда конструкторлык ва технологик хужжатларни бажармаса бўладими? Нима сабабдан?

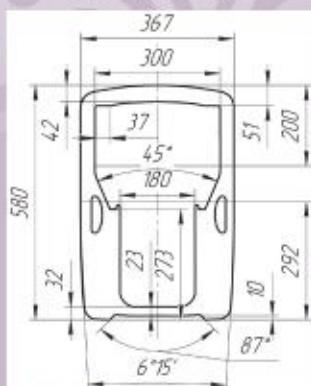
Деталь чизмаси
(Тиқин. поз. номери 1)

Номер показателя	Береги	Номи	Ед. измерения
		Хужжаттар	
07 001000 000 ИЧ	Ригуш чизмаси		
		Деталь	
1 07 001000 001	Түкин	6	
2 07 001000 002	Ең түсін	2	
3 07 001000 003	Гүнок	6	
4 07 001000 004	Шотун	2	
5 07 001000 005	Күнделек түсін	1	
		07 001000 000	
законченный хужжат №:	ИЧ	Ларта	
год:			
месяц:			
число:			

Тасниф (Спецификация)

§ 15. БЮЮМ ТАЙЁРЛАШ. ПАРДОЗЛАШ

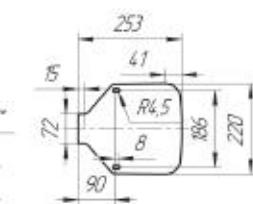
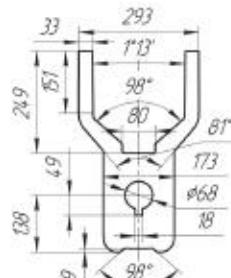
Буклама стул

Олдинги тирагининг чизмаси

Мебель жиҳозини ясаш тартибини кўриб чиқинг.
Уларни тайёрлаш учун қандай материаллар ва иш қуроллари қўлланилган?

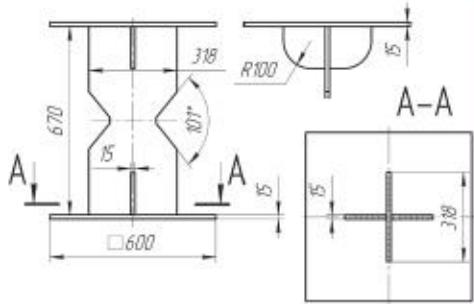
Эзри чизуки контурларни эркин шаклларда бажаринг

Суянчиги ва ўриндигининг чизмаси

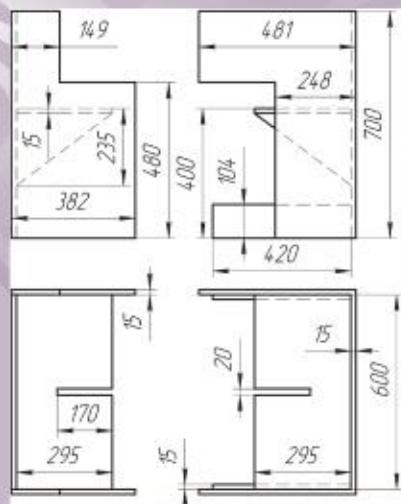
Бажариш кетма-кетлиги

1		2	
3		4	

Үзгаруучан мебель

Столининг чизмаси

Үриндиғининг чизмаси

Бажариш кетма-кетлиги

1

2

3

4

Пардозлаш Өңдеу Отделка Finish

1. Мебель жиҳозини ишлаб чиқариш учун иш куроллари ва асбоб-ускуналарни танланг.
2. Электр күл арра билан ишлашда хавфсизлик техникаси бўйича қўлланма тузинг.
3. Маҳсулотнинг технологик харитасини тузинг.
4. Мебель жиҳозини ясанг.

Мебелга суюқ безак материаллари суртилади, сирти қопланади, ўймалар, мозаика, ёпиштирма беzekлар ва шу сингарилар билан бе затилади.

Мебелнинг қирраларини безатиш учун турли хил тайёр тасма туридаги жияклаш материалларидан фойдаланилади.

Қоғоздан ясалган жияклаш тасмаси – 0,3–0,4 мм қалинликдаги пленка бўлиб, унинг орқа томони иссиқча эрувчан елим билан қопланган.

1. Қўшимча адабиётлардан фойдаланиб, мебель жиҳозини безатишнинг турли усулларини кўриб чиқинг.
2. Ўзингиз ишлаб чиқсан мебель жиҳозини безаш усулларини ўйлаб кўринг.
3. Буюмни безатинг.

Буюм тайёrlаш давомида олинган қандай билим ва кўникмалар сиз учун кундалик ҳаётда фойдали бўлиши мумкин?

Тайёр мебель (йигилган ҳолда)

Тайёр мебель
(ажратилган ҳолда)

§ 16. ИШЛАРНИ ТАҚДИМ ЭТИШ

«Imm Cologne-2018» халқаро мебель кўргазмаси

Сизнингча, мебель кўргазмасининг асосий мақсади нима?

Янги алоқа воситаларининг пайдо бўлишига қарамасдан, кўргазмалар турли маҳсулотларни тақдим этишнинг самарали йўли хисобланади.

Кўргазма ўтказишнинг афзалликлари – иш натижаларини яқол кўрсатиш, томошибинларга ижодий фаолият мевасига шахсан баҳо бериш, у ҳақида аниқ тасаввур олишга имкон яратишdir. Бундан ташқари, кўргазма тажриба, билим, фикр-мулоҳазалар билан алмashiш, долзарб масалаларни муҳокама қилиш имконини беради.

Бундай тадбирнинг муваффакияти уни ташкил этиш даражасига ва умумий муҳитга боғлик.

Ёрқин маданий дастур кўргазмага ташриф буюрувчиларнинг эътиборини тортиб, қизиқишини уйғотади. Кўргазма давомида турли танлов ва ўйинлар ўтказиб, қизиқарли совринлар бериш мумкин.

1. Тақдимотни ўтказиш шаклини кўриб чиқинг.
2. Тадбирни ўтказиш режасини ва ташриф буюрувчилар учун маданий дастур тузинг.
3. Тақдимотни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича масъулиятларни аниқланг ва уларни таҳсимланг.

Мебель жиҳозларини тақдим этиш учун стенд – экспозиция кўйилган чекланган майдон тайёрлаш мумкин. Стендни манзарали безатиш учун эмблема, нақш ва бошқа элементлардан фойдаланилади. Улар кўргазма мавзусини намойиш этишга мувофиқ бўлиши керак.

1. Тақдимот учун ижодий иш тайёрланг.
2. Тадбир ўтказиш учун жойни танланг.
3. Кўргазма стенди лойиҳасини тузинг.
4. Кўргазма ҳақидаги маълумотларни мактаб сайтига ва ижтимоий тармоқларга жойлаштиринг.
5. Кўргазмага ташриф буюрувчиilar учун тарқатма материаларини (буклетлар, варақалар ва шу сингари бошқа реклама маҳсулотлари) тайёрланг.
6. Илгари ишлаб чиқилган режага мувофиқ ижодий ишларнинг тақдимоти бўйича тадбир ўтказинг.

1. Ўтказилган тадбир сиз ўйлагандай бўлдими? Қандай қийинчиликларга дуч келдингиз?
2. Кўргазма ўтказиш давомида олинган қандай тажриба сиз учун кўпроқ фойдали бўлди?

Маданий дастур Мәдени бағдарлама Культурная программа Cultural program

Кўргазма стендини безатиш бўйича ғоялар

ҮЙМАДАНИЯТИ

Бўлимни ўзлаштириш натижасида:

- ижодий гояларни тадқиқ қилиш ва ривожлантириш учун мустақил равишида танланган турли ахборот манбаларидан фойдаланишини ўрганасиз;
- ёритиш воситаларининг ҳар хил турларининг тавсифини аниқлаб, тасвирлай оласиз;
- олган билимларингиzinи интеръерни ёритиш бўйича лойиҳаларни ишлаб чиқишада қўллана оласиз;
- интеръерни ташкил қилиш, режалаштириш ва безатиш бўйича амалий ишларни бажариш учун турли соҳалардан олинган билимларингиzinи умумлаштира оласиз;
- турли графика воситаларидан фойдаланиб, график ва технологик ҳужжатларни мустақил равишида тузишини ўрганасиз;
- фойдаланилган гоялар ва ёндашувларни таҳлил қилиш ва баҳолаш асосида ишларни мувофиқлаштириш, такомиллаштириш ва танқидий тавсиялар беришни ўрганасиз.

Интерьерни минтақаларга бўлиш

§ 17. ИНТЕРЬЕР / ЭКСТЕРЬЕРДАГИ ЛАНДШАФТ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

Экстеръер
Exterior

Меъморий объект илгаридан мавжуд бўлган майдонда яратилади. Шунинг учун бинонинг шакли ва ўлчами атроф муҳитга: кўчалар, бинолар, табиатга боғлиқ бўлади.

Янги бино шу муҳитда ўз ўрнини згаллайди ва ўзининг ичидаги яна бир макон – интеръер маконини яратади. Ўз наебатида интеръер мебель ва безак элементлари билан тўлдириласди.

Шу тариқа ташқи макондан ички макон қуриласди ва уларнинг ажралмас тизими – экsterъer ва интеръернинг ўзаро ўйгунилиги яратиласди.

Интеръер ва экsterъer бир-буни билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, тўрги лойиҳалаштирилган ўйда бу боғлиқлик сезилмаслиги мумкин.

Интеръер ва экsterъer дизайнининг асосий тушунчалари – стиль ва йўналишдир.

Интеръер, уни безатиш йўллари ҳақида билганларингизни эсга тушириб, айтиб беринг.

Меъморчиликда бўлажак бинони лойиҳалашда интеръер бинонинг ташқи қиёфаси – экsterъer билан бирлашган ҳолда қаралади. Бу жуда муҳим: бинонинг ички кўриниши ҳам, ташқи кўриниши ҳам ўзаро ҳамоҳанг бўлиши керак.

Экsterъer дизайни функционал ва бадиий ғоялар, ечимлар бирлигига асосланган. Бу инсон ҳаётининг шарт-шароитини яхлит, эстетик жиҳатдан мукаммал шаклда такомиллаштиришга қаратилган.

Экsterъer тушунчаси нафақат меъморчиликни, балки ландшафтни ҳам ўз ичига олади.

Пергола (соябон), шийпон, пешайвон, паст ландшафт деворлари, тош йўллар, чироқлар, кўчатлар ва шу сингари бошқа элементлар интеръер билан экsterъer орасида узвий боғлиқлик ўрнатишга ёрдам беради.

1. Тасвиirlарни кўриб чиқинг. Биноларнинг ташқи кўриниши ва хоналарининг дизайнини таққосланг.

2. Экsterъer ва интеръерни мослаштиринг. Жадвални тўлдиринг.

3. Меъморлар ҳамда дизайннерлар бинонинг ичи билан сиртининг тўлиқ бирлашуви ва ўзаро алоқа ўрнатилишига эришиш учун қандай воситалардан фойдаланганлигини аниqlанг.

Экстерьер

Интерьер

Ландшафт

Ландшафт

Ландшафт

Landscape

Классик услубдаги ландшафт дизайни

Шарқона услубдаги ландшафт дизайни

Хай-тек услубидаги ландшафт дизайни

Нима деб ўйлайсиз, интерьер элементлари сифатида ўсимликлар қандай вазифа ба-жаради?

Ландшафт дизайнни турли саҳнларда: интерьерда (үйда, мактаб, ўқув хонаси ва бошқа хоналарда), экстерьерда (богда, паркда, мактаб томорқасида ва бошқа жойларда) чиройли ва қурай мұхит яратышга йұналтирилған фаолиятдир. Дизайннинг ҳар бир йұналишида құлланиладиган шакллар ва элементлар, материаллар ва ўсимликлар билан фарқ қилувчи турли услублар шакллантирилди.

Замонавий ландшафт дизайнни бүйіча кантри, классика, хай-тек, экологик, этник ва шу сингари услублар мавжуд.

Ландшафт элементларига шипонча, айвон, соябон, ҳайкал фигуралер, турли материаллардан тайёрланған скамейкалар, тоғ жинслари, сунъий сүв ҳаевзалари, ҳөвуздар, майсазорлар, панжаралар ва бошқалар киради. Элементлар танлови майдоннинг ўлчами, дизайнернинг эстетик диди ва услубий йұналишга боғлиқ бўлади.

1. Тасвирларни кўриб чи-кинг.
2. Интерьер ва экстерьердаги ландшафт элементларини атанг.

Ландшафт дизайнининг энг ёрқин элементларидан бири – гуллар.

Интерьерни ташкил этишда гулдан тағликлари мұхим роль йўнайди.

Тұғри танланған гулдан тағлиги:
– гулларнинг ўсиб, ривожланиши
учун қулай шароит яратади;
– хонадаги жойни унумли фойда-
ланиш имконини беради;
– интерьернинг бир қисми бўлиб,
маълум бир услубни таъкидлайди.

Фойдаланиш жойига қараб, тағ-
ликлар осма, ерда турадиган ва
деворга илинадиган турларга бў-
линади.

Гулзорлар ва гул тўшакларини
ташкил этишнинг турли усуллари
мавжуд.

Экстерьер ландшафтини гулжи-
як, гулзор, «Альп тепаликлари»,
бир йиллик гуллардан ясалган ҳо-
шия билан безатиш мумкин.

Ўсимликларни танлаганда улар-
нинг баландлиги, новдаларнинг
тузилиши, ранги, гулларининг ўл-
чами, гуллаш вақти, суғоришга бўл-
ган эҳтиёжи ва совуққа чидамли-
лигини ҳисобга олиш керак.

Периметр бўйлаб қёш нурлари
таъсирини юмшатадиган ва табиий
соя яратадиган йирик дарахтлар
ва буталар экиш, ўсимликлардан
панжара ясашни режалаштириш
мумкин.

1. Интерьер ва экстерьер
ландшафтини тузиш бўйича
bir неча гояларни уйлаб кўринг.

2. Уларни гурухда муҳокама
қилинг, синфдошларингиз билан
фиркингизни ўртоқлашинг.

Ландшафт дизайни ҳақида ни-
маларни билиб олдингиз? Ушбу
ахборотнинг сизга фойдаси борми?

Экстерьердаги ландшафт
элементлари

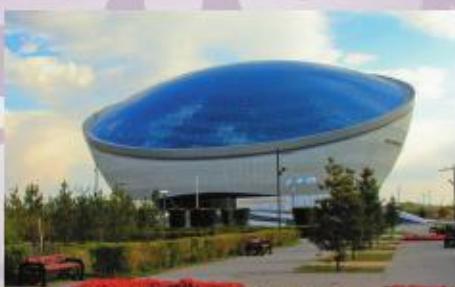
§ 18. ИЖОДИЙ ҒОЯЛАРНИ ВИЗУАЛЛАШ

**Визуаллаш
Визуалдау
Визуализация
Visualization**

Лотос ибодатхонаси.
Янги Дехли ш., Хиндистон

Ҳар бир меъморий гоя муайян шаклда ифодаланади ва аниқ бир стильда намоён бўлади, шунингдек ҳар қайсиси ўзининг ахборий ва эстетик хусусиятларига зга бўлади.

Назарбаев маркази.
Нур-Султон ш.

«Меъморчилик – маконнинг композицион ташкил этилиши» деган ифодани қандай тушунасиз?

Визуаллаш гояни, фикрни кўпчиликка тезда етказиб беришга ёрдам беради. Ҳар қандай меъморий иншоот фикрий ғоялар маҳсулидир. Ҳатто ички муҳитнинг энг оддий қисми ҳам биринчи навбатда гоя сифатида пайдо бўлади, фақат шундан кейин тасаввур қилинади – аниқ бир оптик тасвир сифатида гавдаланади.

Турли хил усуллар билан амалга ошириладиган визуаллаш – меъмор ҳаёлидаги гоянинг ҳақиқий ҳаётда ўз аксини топишига олиб келадиган воситалардан бири.

Меъморий гояда иншоотнинг стили, вазифаси, ўлчами, безатилиши бўйича муаллифнинг фикри ўз аксини топади.

Меъморий гоя муаллифнинг диди, мода, технологиялар, материаллар, иқлим билан шаклланади.

Ички макон – бу бинонинг ўйланган ва амалга оширилган воқелиги. Шу сабабли, бинонинг қурилиши унинг ички қисмидан, лойиҳасини ишлаб чиқишдан бошланади. Аввалига у қурилиш планига, план эса ҳажмлар ва фасадларнинг умумий композициясига айланади.

Бинонинг фасади унинг мақсадини – иншоотнинг қандай иш фаолиятига мўлжалланганлигини на мойиш қилиши мумкин.

Дизайн стили ва йўналишлари меъморий, график ва саноат дизайннida ўз аксини топади.

Кўшимча адабиётлардан фойдаланиб, «Меъморий дурданалар» мавзусида альбом тайёрланг. Сизнингча, муаллифлар меъморий қиёфалар орқали қандай ғояларни ифода этдилар? Ўз фикрингизни синфдошларингиз билан ўртоқлашинг.

Интерьернинг ички макони иккита йўналишда қаралади:

1. Ёпиқ макон нуқтаи назаридан: декор ва мебель жиҳозлари.

2. Интерьернинг ички макони ва ташқи макон нуқтаи назаридан: табиат, ландшафт ва атроф-муҳит.

Ички макон ва ташқи ҳажмларнинг ўзаро уйғунлиги бевосита бўлажак бинонинг функционал мақсадига ва бадиий образига боғлиқ бўлади.

1. Санъатдаги сизга таниш бўлган стиль ва йўналишларни атанг.

2. Замонавий меъморий иншотларда ўз аксини топган стиль ва йўналишларни таҳлил қилинг.

3. Қайси стильга мансуб эканлигини қандай белгилари асосида аниқладингиз?

Париждаги Лувр пирамидаси.
Экстерьер

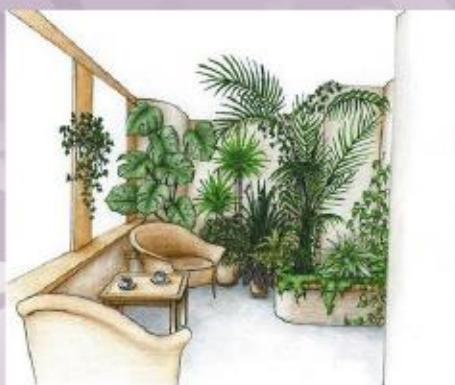
Ижодий гояга асосланиб, меъмор, бино тузилишида ўзининг мукаммаллик туйғусини мужассамлаштиради ва инсон яшаш шароитининг моделини яратади.

Париждаги Лувр пирамидаси.
Интерьер

*Одатда, интеръер дизайнини ло-
йиҳалаш қўйидагиларни ўз ичига
олади:*

1. Бўшлиқни минтақаларга бўлиш.
2. Эскиз (дизайн асоси) чизиш.
3. Иичи лойиҳа (технологик ҳуж-
жатларни ишлаб чиқиш: чизма, схе-
ма, смета) тайёрлаш.
4. Макет яратиш (тасаввур қилиш).
5. Материал танлаш.
6. Амалга ошириш.

*Ландшафт дизайнни элементлари
бор интеръер эскизи*

Дизайн лойиҳасини график усул-
да қўлда, шунингдек маҳсус дас-
турлар ёрдамида компьютерда ба-
жариш мумкин.

Дизайн лойиҳаси пландан бош-
ланади, майдон планининг ишчи
эскизи чизилади. Эскиз юмшоқ қа-
лам билан шаффофф қоғозда бажа-
рилади.

Дизайннинг барча элементла-
ри бир-бирига мувофиқ бўлиши
муҳим. Улар бир хил услубда ва
бир-бирига мос келадиган мате-
риаллардан тайёрланиши керак.

1. а) ўз хонангизнинг;
б) мактабдаги ўқув хонаси-
нинг;
- в) мактабдаги дам олиш жойи-
нинг интеръерининг дизайнини
қайта ишлаб чиқинг.
2. Танлаб олинган интеръер-
да кўпланилиши мумкин бўлган
ландшафт дизайнининг эле-
ментларини ўйлаб кўринг.
3. Иш натижаларини эскиз ту-
рида кўрсатинг.

Замонавий бинолар билан таби-
йи мухитнинг ҳамоҳанглиги – меъ-
морчилик санъатининг долзарб
мавзуси ва ландшафт дизайнининг
асосий вазифаларидан биридир.

Ландшафт дизайнни ўзида санъ-
ат ва илм-фан элементларини му-
жассамлаштиради. Шунинг учун
меъмор-дизайнер ва ландшафт
дизайнери турли соҳалар бўйича
билимга, ижодий ёндашувга, юқори
даражали бадиий ва фазовий та-
факкурга эга бўлиши керак.

Ландшафт дизайнининг элементлари очиқ ва ёпиқ ландшафт маконларини безатишга мүлжалланган.

Интерьерни безатиш учун фитодизайн кўлланилади. Бунда гулли безак ўсимликлардан фойдаланилади. Фитодизайннинг бир тури – вертикал кўкаламзорлаштиришdir. Гулдонлар деворлар ва устунлардаги токчаларга кўйилади, декоратив панжараларга, ойнаванд парлеворларга ўрнатилади. Улар чирмасиб ўсадиган гулларга тирак бўлиб хизмат қиласиди ва маконни худудларга бўлиш вазифасини бажаради.

1. Мактаб томорқаси ёки дам олиш ўрнини худудларга бўлинг.
2. Экиш учун ўсимликларни танланг.
3. Уларни қандай жойлаштиришни лойихалаштииринг.
4. Лойиха режасининг эскизини бажаринг.

Ландшафт дизайнин – ландшафт ёки органик меъморчилик соҳаси. Замонавий иншоотлар табиат пейзажига мувофиқ бўлиб, унинг табиий давомига айланган. Органик меъморчилик асосида одам ва табиат орасидаги уйғунлик ифодаланади.

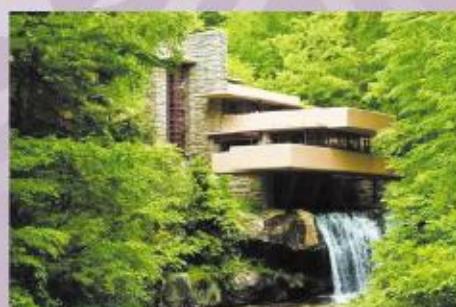
1. Сизнинг фикрингизча, ландшафт дизайнини қандай вазифаларни бажариши керак?
2. Нима учун меъморий обьектлар нафақат функционал, балки эстетик ҳам бўлиши керак?

Флорариум

Кичик боғ

Органик меъморчилик.
Шаршара устидаги уй.
Пенсильвания, АҚШ

§ 19. ИНТЕРЬЕРНИ ЁРИТИШ. ТАБИЙ ВА СУНЬЙИ ЁРИТИШ

Табиий ёритиш
Табиғи жарықтандыру
Естественное освещение
Daylight

Ички ёритиш вазифалари
нимадан иборат?

Ёритиш хонанинг ички қисмини яхшилайди ва тұлдиради, шунингдек, у ерда одам үзини қулай ҳис килиши учун шароит яратади.

Тұғри лойихаланиб, яхши танланған ёруғлик мәннат самарадорлигини оширади ва соглекни сақлашга ҳисса құшади.

Ёруғлик манбаига қараб ёритиш турлари

Табиий

Сунъий

Аралаш

Нүрнинг табиатига қараб, ёруғлик қүйидаги турларға ажратиласы: *йүналтирилган* (барча ёруғлик нурлары аниқ бир сатхға ёки объектта бевосита *йүналтирилган*), акс *эттирилган* (*ёруғлик нурлары турлы сатхларда акс этади*), *тарқоқ* (*ёруғлик нурлары бир хил ва төң равища хонанинг атрофияда тарқалады*).

1. Ёритишнинг турлари билан типларини үрганинг.
2. Уларнинг үзиге хос хусусияттарини аниқланг.
3. Тадқиқот натижасини синфордешларингиз билан үртоқлашынг.

Ички ёруғлик фақат хонанинг умумий дизайнига мос бўлибгина

қолмай, балки амалий масалаларни ҳам ҳал этишга қаратилади.

Сунъий ёритиш бажарадиган вазифасига қараб тўрт турга бўлиниади: умумий, маҳаллий, ишчи ва манзарали.

Умумий ёритиш – бутун атрофни ёруғлик билан тўлдирадиган оммабоп ёритиш тури.

Маҳаллий ёритиш – интеръернинг таркибий қисмларига эътиборни қаратади, маконнинг алоҳида худудларини ажратиб кўрсатади.

Ишчи (иши жойини) ёритиш – аниқликни талаб этадиган ва қўзни зўриқтирадиган вазифаларни бажаришни осонлаштириш учун, масалан, уй вазифасини бажариш, расм солиш ва шу сингари бошқа ишларни бажариш учун маълум бир сатҳга йўналтирилган ёруғлик.

Манзарали ёритиш – эстетик мақсадларда яратиладиган ва функционал қийматга эга бўлмаган ёритиш тури.

Замонавий интеръерда бир хонада ёритишнинг бир нечта турини бирлаштиришга бўлади. Бундай ёритиш аралаш ёритиш деб аталади.

1. Тасвирларни кўриб чиқинг.

2. Уларда кўрсатилган ёритиш турларини аниқланг.

3. Уларнинг камчиликлари ва афзалликларини аниқланг.

1. Сунъий ёритиш интеръерда қандай вазифани бажариши мумкин?

2. Сизнинг фикрингизча, замонавий интеръердаги ёруғлик қандай бўлиши керак?

Интеръердаги сунъий ёритишнинг турлари

§ 20. ИНТЕРЬЕРНИ ЁРИТИШ ЛОЙИХАСИНІ ТАЙЁРЛАШ

Функционал мінтақалар Функционалды аймақ Функциональные зоны Functional zones

Бинолар фойдаланыш мақсадыға биноан турар жой, жамоат ва ишлаб чиқариш биноларига бўлинади.

Турар жойга мўлжалланган макон инсоннинг доимий (вактингча) яшашига яроқли бўлган алоҳида макондир.

Турар жойга қўйидагилар киради:

- шахсий ёки куп квартирали ўлардаги хона ёки квартирапар;
- ёткоҳона, меҳмонхоналардаги хоналар в.б.

Ишлаб чиқариш бинолари – одамлар мекнат фаолиятини амалга оширадиган маҳсус бинолар ва иншоотлардаги макон.

Ишлаб чиқариш бинолари одатда бир неча гуруҳга бўлинади: маъмурӣ, омборхоналар, шунингдек бевосита ишлаб чиқариш ўрни.

Бундан ташқари мулкнинг бундай тури ишлаб чиқаришининг мақсади ва соҳасига қараб батафсилоқ тавсифланиши мумкин.

Жамоат бинолари гуруҳига соглиқни сақлаш ва бўш вақтни мазмунли ўтказиш, таълим, умумий овқатланиш, жисмоний тарбия ва согломлаштириш, спортга оид бинолар ва бошқалар киради.

Ёрглиқ инсон ҳаётининг турли соҳаларига қандай таъсир этади?

Турар жойнинг ҳар бир турининг бажарадиган вазифасига мувофиқ уни ёритишига нисбатан алоҳида талаблар қўйилади. Бироқ, кўриш идрокининг психофизиологияси билан боғлиқ бўлган асосий талаблар ҳам мавжуд.

Хоналарни ёритиши маълум технологияларга биноан амалга оширилади. Уларнинг энг замонавийлари энергияни тежовчи ёруғдиодли технологияидир.

Ёритиши лойиҳасини ишлаб чиқиш мавжуд хона шароитларини таҳлил қилиш билан бошланади. Табиий ёрглиқ, хонанинг ўлчами, ёритишини талаб қиласидиган функционал майдонларга ва бошқаларга эътибор қаратиш лозим.

1. Ёритиши лойиҳасини ишлаб чиқмоқчи бўлган хонани танланг.

2. Хонадаги шароитни текширинг.

3. Хонанинг вазифасини ва унинг интерьериини ҳисобга олган ҳолда ёритишини талаб қиласидиган жойларни аниқланг.

Лойиҳани ишлаб чиқишида ёритиши тизимининг таркибий қисмлари: лампалар, шамчироқлар, уларни бошқариш тармоқлари ҳисобга олиниади.

Лампаларнинг бир нечта асосий турлари мавжуд: қиздириш лампалари, люминесценцентли, галогенли ва ёруғдиодли. Улар технологияси, электр энергияси истеъмоли,

нурнинг таратилиш табиати ва нурланишнинг асосий тамойиллари билан фарқланади.

Ёруғдиодли чироқлар энергияни кам сарфлаши, нурни юқори даражада таратиши, хизмат муддатининг узоқлиги билан ажралиб туради. Шунинг учун ёруғдиодли лампалардан фойдаланиш жуда муҳимdir.

Тузилиши, ўрнатиш ва маҳкамалаш усулига кўра шифтга, полга, дөворга, столга ўрнатиладиган, арқонли, биректирилган, шинали (рельсли) ва бошқа турдаги шамчироқлар мавжуд.

Нурни бошқариш тизимлари турли-тумандир. Энг соддаси – оддий ажраткич (выключатель). Кўп даражали ёритиш учун мураккаб бошқариш тизимлари талаб қилинади.

Хонани ёритиш лойиҳасини ишлаб чиқинг.

1. Турли хил лампа ва шамчироқларни ўрганинг.
2. Улар ёритишнинг қандай турларига тўғри келишини аниqlанг.
3. Хонани ёритиш нусхаларини танланг, унга кўйиладиган талабларни ҳисобга олинг.
4. Ёритишни бошқарув тизими ни ўйлаб кўринг.
5. Лойиҳа эскизини, конструкторлик ва технологик ҳужжатларни тайёrlанг.

Электротехник ва электрон қурилмаларни ишлаб чиқариш, фойдаланиш ва уларга хизмат кўrsатиш билан боғлиқ бўлган қайси касблар сизга таниш?

Мамлакатимиздаги олимлар энергияни тежайдиган лампаларнинг янги турини кашф этдилар.

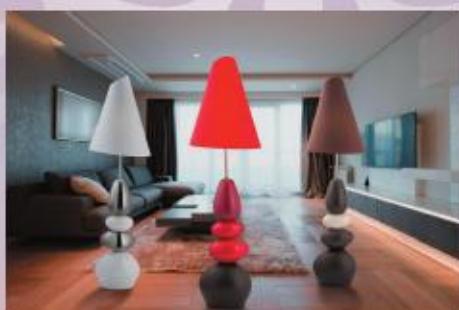
Ушбу ютуқ учун муаллифларга Давлат мукофоти берилди. Бу ихтиро патентланган ва фойдаланишга тайёр.

Шинали шамчироқлар

Арқонли шамчироқлар

Полга ўрнатиладиган шамчироқлар

§ 21. ИНТЕРЬЕРНИ МИНТАҚАЛАРГА БҮЛИШ ВА РЕЖАЛАШ

Минтақаларга бүлиш Аудандарға бөлу Зонирование Zoning

Ёритиш ёрдамида хонани минтақаларга бүлиш

Мебель ёрдамида хонани минтақаларга бүлиш

Манзарали парdevor ёрдамида хонани минтақаларга бүлиш

Хонани қандай қилиб минтақаларга бүлиш мүмкін деб үйлайсиз?

Минтақаларга бүлиш – хонанинг умумий стилини сақлаб қолған ҳолда, маконни функционал минтақаларга ажратыша имкон беруви безатиши усули.

Интерьерни режалаشتариш, үз навбатида, маълум бир маконни функционал минтақаларга ажратиши демакдир.

Интерьерни режалаشتираётганды хонанинг тузилиш хусусиятларини, ҳамда бўлажак интерьерга ҳожат бўладиган нарсаларни ҳам инобатга олиш керак. Интерьерни режалаشتаришнинг асосий талаби унинг барча элементларининг үз вазифасини тўғри бажаришидир.

Хонани турли мақсадларда минтақаларга бүлиш мүмкін. Катта, кенг хоналарда, одам қулай шароитда яшаши мүмкін бўлган маълум ҳудудлар учун шартли чегараларни яратиш зарурати пайдо бўлади. Юқори функционал мақсадга эга бўлган кичик хоналарда бир минтақани бошқасидан аниқ ажратиши ва ҳар бир истиқомат қилувчи одамни үз шахсий жойлари билан таъминлаш учун минтақаларга бўлиш зарур.

Хонани турли усуллар билан минтақаларга бўлиш мүмкін. Минтақаларга бўлиш усулларига қўшимча меъморий тузилмалар жойлаштириш, мебель ёрдамида бўлиш, манзарали парdevorлардан фойдаланиш ва бошқалар киради.

Хонани минтақаларга бўлишнинг турли усуллари билан танишинг. Қайси бирини қизиқарли деб топдингиз?

Интерьерни минтақаларга бўлиш аҳолининг турмуш тарзи, уларнинг истак ва эҳтиёжларини таҳлил қилиш асосида функционал майдонларни ажратишдан бошланади.

Хонани минтақаларга бўлишнинг асосий шарти – маконни тўғри тақсимлаш орқали уйғун ва функционал жиҳатдан бой ички макон шакллантиришидир.

Хонагизни минтақаларга бўлиш лойиҳасини ишлаб чиқинг.

1. Хонанинг қулай яшаш ва дам олиш учун зарур бўлган функционал майдонларини аниқланг.

2. Хонани минтақаларга бўлишга мос келадиган усулларни танланг.

3. Хона интерьерини ва уни ёритиши режалаштиринг.

4. Интерьерни безатиш учун мебель жиҳозлари, манзарали буюмлар ҳақида ўйланинг.

5. Лойиҳа эскизини, конструкторлик ва технологик ҳужжатларни тайёрланг.

6. Иш натижаларини синфга тақдим этинг, минтақага бўлиш бўйича танланган ечимларни, унинг мақсадлари ва афзалликларини шарҳлаб беринг.

Мавзуни ўзлаштириш давомимида нимани ўргандингиз? Қандай кўникмаларга эга бўлдингиз?

Минтақага бўлиш лойиҳаларининг эскизлари

Қозоқ халқининг миллий маданиятида ўтөв ичи шартли равишда минтақаларга бўлинган. Эркак (ўнг томон) ва аёл (чат томон) қисмлари мавжуд эди.

Ўтөв марказида одатда ўчок бўлган, унинг юқори томони ўтловнинг тўри дейилган (мехмонлар ва кексалар учун). Унинг чап томони ўз эгаларининг (сал пастида ошхона жиҳозлари) ўрни, ўнг томони эса ёшларнинг жойлашиши учун мўлжалланган.

САНИТАРИЯ-ГИГИЕНА ТАЛАБЛАРИ

1. Ишни бошлашдан аввал, ишни битиргандан сўнг қўлни яхшилаб ювиш керак.
2. Иш жойи яхши ёритилган бўлиши керак. Ёруғлик манбаи чап ёки олд томонда бўлиши керак.
3. Қулай ва ишончли бўлиши учун барча иш қуроллари ва мосламалар текис юзага жойлаштирилиши керак.
4. Иш қуроллари ва асбоб-ускуналарни маҳсус белгиланган жойда сақланг. Уларни бир-бирининг устига кўйиб сақлаш таъқиқланади.
5. Иш пайтида танаффус ташкил қилиш керак.

ХАВФСИЗЛИК ҚОИДАЛАРИ

• Ўқувчиларнинг устахонадаги тартиб қоидалари

1. Маҳсус иш кийимида ишланг. Иш кийимининг осилган учлари, боричлари бўлмаслигига ишонч ҳосил қилинг. Сочларингизни бош кийим остига йигинг.
2. Ишни бажариш кетма-кетлигини сақлаган ҳолда, фақат ўқитувчи топширган ишни бажаринг. Қоидага мувофиқ гавдангизни тўғри тутинг.
3. Фақат тузилишини биладиган асбоб-ускунадан фойдаланинг.
4. Фақат яроқли иш қуролларидан фойдаланинг. Уларни иш вақтида қўлланишга қулай бўладиган қилиб жойлаштиринг.
5. Иш вақтида гаплашманг ва чалгиманг.
6. Иш жойингизни тоза ва саришта тутинг. Иш қуроллари, асбоб-ускуналарга эҳтиёткорлик билан қаранг.
7. Дарс тугагандан сўнг иш жойини тартибга солиб, маҳсулот ва иш қуролларини ўқитувчига топширинг.

• Фавқулодда вазиятлардаги хавфсизлик талаблари

1. Иш қуроллари носоз ёки ўтмаслашиб қолган бўлса ишни тўхтатиш ва бу ҳақда ўқитувчига хабар бериш лозим.
2. Жароҳат олган ҳолда ўқитувчига хабар бериш керак.

• Иш жойини ташкил қилиш

1. Ўз ишингизни охиригача ўйлаштиринг, суратлар, чизмалар ясанг, иш режасини тузинг.
2. Иш жойини тайёрланг, керакли иш қуролларини танлаб олинг, уларнинг яхши ҳолатда эканлигини текширинг ва дуруст жойлаштиринг.

3. Керакли материалларни қабул қилинг ёки ўзингиз танлаб олинг.
4. Бажарилаётган ишнинг сифатини кузатиб боринг, синов ёки ўлчов асблобаридан фойдаланинг.
5. Иш қуролларига эҳтиёт бўлинг, материаллардан тежамкорлик билан фойдаланинг.
6. Иш пайтида тартиб ва тозаликни сақланг.
7. Иш тугагандан сўнг иш жойини йиғиштиринг, иш қуролларини ва материалларни тартиб ва эҳтиёткорлик билан ўз ўрнига жойлаштиринг.

• **Ёғоч материалларга қўл иш қуроллари билан ишлов берган пайтда**

ишни бошлашдан олдин:

1. Керакли ускуналарнинг борлигини текширинг.
2. Қўл иш қуролларининг ишга яроқлигига ишонч ҳосил қилинг. Унинг дастаси ёриқ бўлмаслиги ва таянчга маҳкам жойлашиши керак.
3. Фақат яроқли, яхши созланган ва ўткир иш қуроллари билан ишланг.

иш вақтида:

1. Ишлов бериладиган материални дастгоҳ қисқичига маҳкам биритиринг.
2. Доимо ўрнатма таянч мосламаларидан ва тагликлардан фойдаланинг.
3. Ўкув топширигини бажариш вақтида иш қуроли ишдан чиқса ёки синиб қолса, ишни дарҳол тұхтатиш керак.
4. Материалларни қайта ишлаш ва биритириш жараёнида зарбали, кесиши иш қуроллари, елим билан ишлашда эҳтиёткорлик сақланг.

иш охирида:

1. Иш жойини йиғиштиринг.
2. Махсус кийимни ечинг ва қўлларингизни совунлаб ювинг.

• **Ёғоч материалларга механик ишлов бериш пайтида**

ишни бошлашдан олдин:

1. Махсус кийим ва иш пойабзалини кийинг (махсус кийим танага ёпишиб туриши ва осилган учлари бўлмаслиги керак).
2. Дастроҳда ҳимоя воситаларининг борлигини текширинг.
3. Ерга уланган ҳимоя симининг ишончлилигини, ток билан таъминловчи кабель ва симларни, изоляциясини текширинг.

4. Дастгоҳнинг қувват түгмасининг бутунлигини, ишга қўшиш ва тўхтатиш қурилмаларининг ишончлилигини текширинг.

5. Кесиш воситасининг сиртини дикқат билан кўриб чиқинг, унинг бетида ўйиқлар, заха, ёриқлар йўқлигини, иш қуролининг дастага ёки ушлагичга маҳкам қотирилганлигини, сифатли ўткирланганлигини текширинг.

6. Танаворнинг ишчи валга маҳкам ўрнатилганлигини текшириб кўринг.

7. Дастгоҳда хавфсиз ишлашга мўлжалланган турли хил мосламаларнинг мавжудлигини текширинг.

8. Дастгоҳнинг ишлашини салт юриш режимида текшириб олинг.

9. Шахсий ҳимоя воситаларининг мавжудлигини текширинг.

иш вақтида:

1. Ишни вал керакли тезликда айлангандан сўнг бошланг.

2. Танаворга равон, узлуксиз ва силтовларсиз ҳаракатлар билан ишлов беринг.

3. Дастгоҳнинг ёнида жароҳатланишдан сақланадиган узоқликда туринг.

4. Кўлларингизни ва иш қуролларни айланаётган валдан узоқроқ тутинг.

5. Ҳар бир детални йўниш, фрезерлаш сўнгида маҳсус турткичдан фойдаланинг.

6. Кўз жароҳатланишининг олдини олиш учун хавфсизлик кўзойнаги ёки экрандан фойдаланинг.

7. Дастгоҳ ишлаб турган вақтда қириндидан тозалашга, шунингдек дастгоҳнинг айланадиган қисмларини қўл билан ёки қўл остидаги воситалар билан тўхтатишга бўлмайди.

8. Дастгоҳни ўчирмагунча чалғиши, гаплашиш ва бирор вақтга тарк этиш таъқиқланади.

9. Иш давомида дастгоҳнинг столида ёки станицасида иш қуролларини, мосламаларни, танаворни қолдириб бўлмайди.

иш охирида:

1. Дастгоҳни ўчиргандан сўнг уни маҳсус чўтка ёки сўргич ёрдамида қиринди, чиқиндилардан яхшилаб тозаланг.

2. Чиқиндиларни қўл билан сидиришга, пуфлаб туширишга бўлмайди.

3. Чиқиндиларни металл қутига солинг, у тўлганда эса устахонанинг ташқарисига, маҳсус жойга чиқариб қўйинг.

4. Иш қуроллари, мосламалар, деталларни ўрнига олиб қўйинг, дастгоҳнинг яхши кўринмайдиган жойларида майда асбобларнинг қолиб кетмаганлигини текширинг.

5. Дастгоҳни кейинги ишлатилишига тайёрлаб қўйинг (богларнинг тарапанглигини кучайтиринг, кесиш қуролининг қотирилганлигини текширинг, подшипниклар ва бошқа ишқаланадиган қисмларни мойланг ва ҳоказо).

• Электр қурилмалари билан ишлаган пайтда

иш бошлашдан олдин:

1. Ҳамма қисмларнинг ишончли маҳкамланганлигини ва зарур эҳтиёт қисмларининг борлиги текширинг. Асбобга қараб ҳимоя қопламаларининг, токка уловчи симининг, вилкасининг бутунлиги ва ишга яроқлигини текширинг.

2. Асбобнинг ишлашини ва уни ишга қўшиш ботирмасини бўш айланнишда (ортиқ куч солмасдан) текширинг.

3. Асбобдан техник тавсифномасига мувофиқ фойдаланинг, электр сақлагичи ушбу асбобдан фойдаланиш бўйича йўриқномаларда кўрсатилганга мос бўлиши шарт.

4. Агар асбобни ишга қўшган вақтда унинг камчилиги сезилса, дарҳол ўқитувчига айтинг.

иш жараёнида:

1. Эътиборли бўлинг, чалғиманг.

2. Сизга хавфсиз бўлган ишнигина бажаринг.

3. Ишга қўшиб кўйилган асбобни бировга берманг ва олманг.

4. Уловчи кабелларнинг тортилиб, ўралмаслиги ёки мойли ва нам бўлиб қолмаслигига эътиборли бўлинг.

5. Иш давомида асбобнинг камчиликлари пайқалса дарҳол ўчиринг ва бу ҳақда ўқитувчини хабардор қилинг.

6. Иш қуролларидан фойдаланаётган пайтда изоляциянинг куйган хиди чиқса, ундан ўзгача шовқин ёки тебраниш ҳосил бўлса, ўчириш тугмачаси дуруст ишламаса, ишни дарҳол тўхтатинг.

7. Ишлаб турган асбобларни қаровсиз қолдирманг.

ишнинг охирида:

1. Ишни тугатгандан сўнг барча асбобларни ўчириб қўйиш керак.

2. Иш қуролларининг токдан ажратилганлиги, электр тармоғидан ўчирилганлигига ишонч ҳосил қилинг.

3. Иш жойини тартибга келтиринг.

• Электромонтаж ишларини бажариш давомида

ишни бошлашдан олдин:

1. Зарур асбобларни белгиланган тартибда иш жойига жойлаштириңг. Иш жойида ортиқча нарсалар бўлмаслиги керак.
2. Иш қуролларини текшириңг. Омбирларнинг, отверткаларнинг дастаси изоляция қопламасига эга бўлиши керак. Асбоблардан фақат мақсадга мувофиқ фойдаланинг.
3. Материалларни тайёрланг ва уларни иш жойига жойлаштириңг.

иш вақтида:

1. Электр схемаларни йигишни, монтаж қилишни ва қўшимча улашларни фақат кучланиш йўқ бўлганда бажаринг.
2. Схемани йигишида симлар ўзаро кесишмаслиги, таранг тортилмаслиги ва халқа бўлиб буралмаслиги керак.
3. Қўлларингизни, кийимларингизни, соchlарингизни айланадиган қисмлардан ва қопламаси сидирилган симлардан узоқроқ тутинг.
4. Йигилган монтаж схемасини ўқитувчи текширганидан сўнг қўшинг.
5. Кучланишнинг мавжудлигини фақат мосламалар ёрдамида текшириңг.
6. Электр симлари, асбоб-ускуналар, мосламаларнинг шикастланганигини аниқласангиз схемани ўчириб қўйинг ва ўқитувчига хабар беринг.

ишнинг охирида:

1. Схемани электр энергияси манбаидан ўчириб қўйинг.
2. Иш қуролларини, электр жиҳозларини ва бошқа материалларни жойига қўйинг ва текшириңг.
3. Иш жойини чиқинди, чанг ва кераксиз қисмлардан тозаланг. Тозашда чўткадан фойдаланинг.
4. Ўзингизни ва иш кийимингизни тартибга келтириңг.
5. Устахонадан ўқитувчининг рухсатисиз чиқманг.

• Ёғочга ишлов бериш токарлик дастгоҳида ишлагандаги

ишни бошлашдан олдин:

1. Тасмали узатишнинг ҳимоя қопламасининг ва ерга уланган ҳимоя симининг дастгоҳ корпусига ишончли маҳкамланганлигини текшириңг.
2. Дастгоҳдан барча бегона нарсаларни олиб ташланг, иш қуролларини белгиланган жойга жойлаштириңг.

3. Танаворда ёриқлар ва кўзларнинг йўқлигини текширинг, уни ке-ракли шаклгача силлиқланг, шундан сўнг танаворни дастгоҳдаги ай-ланаетган марказларга маҳкам қотириб қўйинг.

4. Дастани ишлов бериладиган қисмдан 2–3 мм бўш жой қолдириб, танаворнинг марказий сатхининг баландлигига жойлаштиринг.

5. Кесиш қуролининг яроқлилигини текшириб, унинг дуруст чархлан-ганлигига ишонч ҳосил қилинг.

6. Дастгоҳнинг ишлашини салт юриш режимидаги текшириб олинг. Иш-га тушириш қутисининг яроқли эканлигини тугмачаларни ва бошқариш ричагини ўчириш орқали текширинг.

иш вақтида:

1. Кесиш қуроли билан ишлашни ишчи вал айланиш тезлигини тўлиқ тортгандан кейин бошланг.

2. Иш қуролини аста-секин, қаттиқ босмасдан яқинлаштиринг.

3. Дастани ишлов бериладиган қисмга вақтида олиб боринг, бўшлиқнинг каттайишига йўл қўйманг.

4. Жароҳатланишнинг олдини олиш учун:

– бошингизни дастгоҳга яқин эгманг;

– нарсаларни ишлаётган дастгоҳнинг устидан қабул қилманг ва узатманг;

– ишлов берилаётган детални унинг айланиши тўлиқ тўхтагандан кейин ўлчанг;

– дастгоҳни ишлов берилаётган детални қўл билан тўхтатманг.

5. Иш вақтида тармоқдаги ток узилса, дарҳол дастгоҳни ўчиринг.

иш охирида:

1. Дастгоҳни тўхтатинг.

2. Иш вақтида дастгоҳнинг устига тушган қириндиларни чўтка ёрдамида, ўйиқларнинг ичига тушган парахаларни илгак ёрдамида тозаланг.

3. Дастгоҳни ўқитувчига топширинг.

ЛУГАТ

Манзарали-амалий санъат

Аррапаш – ёғочга арра билан ўйиб, турли нақш, расм солиш орқали ишлов бериш техникаси.

Афиша – томошибинларни жалб қилиш мақсадида турли тадбирлар (кўргазма, концерт, маъруза, спектакль ва ҳоказо) ҳақида тарқатиладиган эълон.

Болғалаш – металга иссиқ ёки совуқ ҳолатда босим билан (болға ёки исканжа ёрдамида) бадиий ишлов бериш усули.

Босма нақш – юзасига рельефли сурат солиш учун тери, ялпоқ металл (тунука) ва бошқа материалларга босиб бадиий ишлов бериш.

Видеоролик – ахборот, реклама ёки таълим мазмунидаги қисқа (30-сониядан 1-дақиқагача) фильм; одатда сюжетлари тез алмашив туради.

Граттаж – қофоз ёки картонни тушь қуйилган перо ёки ўткир асбоб билан тирнаб сурат солиш усули.

Куидириш – қандайдир бир органик материалнинг юзасига қиздирилган игна билан сурат солинадиган манзарали-амалий санъат техникаси.

Лепка – гипс, лой ва бошқа пластик материаллардан безак буюмларини ясаш.

Мозаика – жуда кўп бир хил ёки ҳар хил моддий зарралардан нақш ёки тасвир тузиш.

Перфорация – терига (чармга) бадиий ишлов бериш тури, турли шаклдаги тешгичлардан фойдаланган ҳолда терида нақш кўришидаги тешиклар ўйиш усули.

Режалаштириш – ҳар қандай турдаги ишларни бажариш учун мақсадлар, вазифаларни белгилаш, алгоритм яратиш билан боғлиқ бўлган фаолият.

Репортаж – оператив ҳолатда, зарурий тафсилотлар билан, ёрқин шаклда муаллиф гувоҳ бўлган ёки иштирок этган қандайдир бир ҳодиса ҳақида хабардор қиласидиган журналистиканинг ахборот жанри.

Стиллаш – тасвирланадиган шакллар ва нарсаларни шартли усуллар ёрдамида умумлаштириш; хусусан, нақшнинг ўзига хос хусусияти бўлиб, унда стиллаш тасвир объектини нақш мотивига айлантиради.

Тақдимот – янги лойиҳалар, маҳсулотлар, ғоялар ва бошқа маълумотларни ҳар хил техник воситалар ёрдамида жорий этиш шакли.

Техника – ҳар бир ишни бажаришдаги ўзига хос моҳирлик усуллари.

Трансформация – табиий шаклларни ўзгартириш, қайта ишлаш, алмаштириш.

Усул – бирор нарсани амалга ошириш йўли.

Фильм – экран орқали бериладиган, ягона сюжет билан бoggланган, кетма-кет тартибда жойлаштирилган фотографик тасвирлар (кадрлар мажмуи); киноасар.

Функционаллик – буюмнинг (маҳсулотнинг) ташқи тавсифи ва фойдаланувчининг эҳтиёjlари билан аниқланган функциялар тўпламини бажариш қобилияти.

Чеканка – пластинани зарбалаш орқали сурат, ёзув, тасвир ясашнинг технологик жараёни.

Ўймакорлик – турли нақшлар солиб, ўйиш орқали материалларни бадиий қайта ишлаш техникиси.

Ўриш, тўкиш – ип, ўсимлик пояси, толалар, хивич, томирлар ва шу сингари бошқа юмшоқ хом ашёдан мустаҳкам маҳсулот тайёрлаш усули.

Қуийш – эритилган метални маълум бир шаклга қуийб, совутиш, қотириш орқали бирон бир буюм ишлаб чиқариш.

Дизайн ва технология

Бино – инсонларнинг истиқомат қилиши учун (уй-жой), фаолият юргизиши учун, ишлаб чиқаришни жойлаштириш учун, маҳсулотларни сақлаш ёки жониворларни боқиш учун мўлжалланган ер устидаги қурилиш иншооти.

Бозор – маҳсулотни ишлаб чиқариш, айлантириш ва тарқатиш асосида ривожланаётган иқтисодий муносабатлар тизими.

Деталь – мослама механизмининг йигиши ва ажратишда бўлинмайдиган қисми, шунингдек бирор нарсанинг таркибий қисми.

Дизайн – объектив муҳитнинг эстетик ва функционал фазилатларини шакллантириш мақсадидаги лойиҳалаш фаолиятининг ҳар хил турларини ифодаловчи атама.

Дурдона – ўз фазилатларига кўра нодир санъат асари, устанинг намунали асари.

Ишлаб чиқариш – турли маҳсулотларни ишлаб чиқарадиган фаолият соҳаси; қандайдир бир маҳсулотни тайёрлаш, яратиш, ишлаб чиқариш.

Йигиш бирлиги – йигиши орқали ўзаро биректирилган буюмнинг таркибий қисми.

Конструкцион материаллар – иншоотнинг кучланиш юкламасини ўзига қабул қиласидиган турли конструкциялар, деталлар, бино элементлари ясаладиган материаллар.

Макет – модель, дастлабки намуна.

Макет ясаш – бинонинг ёки унинг таркибий элементларининг макетини тайёрлаш, таркибий қисмлари ва эстетик қарорларни текшириш мақсадида лойиҳа босқичларидан бирида лойиҳаланаётган маҳсулотни кичик ёки ўз ҳажмида яратиш.

Макетчи – макет ясайдиган мутахассис.

Мебель – уй-жой ва ижтимоий-маший биноларни ва одамлар тура-жойларининг турли минтақаларини жиҳозлаш учун фойдаланиладиган кўчма ёки ички маҳсулотларнинг тўплами.

Меъморчилик – биноларни, иншоотларни лойиҳалаш ва қуриш санъати, шунингдек бинолар ва иншоотларнинг ўзи.

Меъморий иншоот – ўзининг шакллари билан меъморий маконни ташкил этадиган иншоот.

Меъмор – меъморий иншоотлар ва биноларни ишлаб чиқиш ва лойиҳалаш билан шуғулланадиган малакали мутахассис.

Пардозлаш – ташки кўрининишини яхшилаш, атроф-муҳит таъсиридан ҳимоя қилиш мақсадида маҳсулотга якуний ишлов бериш.

Смета – маҳсулот ишлаб чиқариш ёки ҳар қандай фаолиятни амалга ошириш ҳаражатларини белгиловчи хужжат.

Стиль (меъморчиликда) – меъморий объектнинг маълум бир даврда функционал, конструктив ва бадиий жиҳатларини (биноларнинг мақсади, курилиш материаллари ва тузилиши, меъморий композицияларнинг усуллари) ўзида мужассам этган хусусиятлар мажмуи.

Сунъий материаллар – табиатда мавжуд бўлмаган ва инсон (ишлаб чиқариш) томонидан олинадиган материаллар. Мисол учун, фанера, қоғоз, шиша, чинни, матолар, резина ва бошқалар.

Табиий материаллар – табиий хом ашёдан олинадиган материаллар.

Технологик операция – битта иш жойида ёки дастгоҳда бажариладиган технологик жараённинг тугалланган қисми.

Технологиялилик (ишлаб чиқарувчанлик) – буюмнинг ишлаб чиқаришга қулайлиги, таъмирлаш имконияти ва қўлланиш сифатини ифодалайдиган умумий сифатларидан бири.

Уйғунлик – меъморий обьект элементларнинг тўғри тақсимланиши, бирикуви, ўзаро таъсиридан келиб чиқадиган барқарор мувозанат ҳолати.

Уйғунлаштириш – меъморий образни уйғунликка келтириш.

Эскиз (меъморий) – расмлар, чизмалар шаклидаги мумкин бўлган меъморий-режалаштириш қарорлари учун ижодий изланиш жараёнида бажарилган тасвир.

Уй маданияти

Акс эттирилган (нотекис) ёритиш – ёруғлик оқимини деворларга ва шифтга йўналтирилиб, акс эттириш орқали атрофни бир текис ёритиш.

«Альп тепалиги» – тошлок ҳудудлар билан ўсимликлар бирлаштирган ландшафт тузилими.

Аралаш ёритиш – ёруғлик, нур оқими бир вақтнинг ўзида юқорига, пастга ва яримшаффоф материаллар орқали тарқалади.

Бириктирилган ёритиш – табиий ёруғликнинг меъёрга етарли бўлмаганлигидан, сунъий ёруғлик билан аралаштириб ёритиш.

Визуал идрок – атроф-мухитни кўргазмали турда кўриш жараёни.

Гулзор – боғни ёки соябогни манзарали гуллар билан безатишнинг асосий элементларидан бири. Шакли бўйича гулзор манзарали

гуллайдиган ўсимликлар экилган ёпиқ ихчам элемент. Гулзор турли шаклда, асосан квадрат ва доира шаклида бўлади.

Гўлжияк – боғча, дарвоза ёки ҳовли чегаралари бўйлаб ингичка йўлакча тарзида экиладиган гул майдончалари.

Ёруғдиодли лампа – ёруғлик манбаи сифатида ёруғдиодлар қўлланиладиган лампа; экологик сифатдан энг тоза нур манбаларидан бири.

Ёруғлик – маконнинг қандайдир бир қисмида ёруғликнинг мавжудлиги, шунингдек бу нурнинг табиати.

Жияк, ҳошия – боғ, соябог йўлларини ва бошқа майдонларни йўлак кўринишида экилган баланд бўлмаган манзарали ўсимликлар билан безатиш.

Интеръер – бинонинг, хонанинг ички макони, шунингдек унинг тузилиши, бадиий жиҳозлари.

Йўналтирилган (тикка) ёритиш – ёруғлик оқими тўлиқ аниқ бир сатҳга йўналтирилган ёруғлик мосламалари ёрдамида ёритиш.

Композиция – ландшафт элементларининг маконнинг уйғун бирлигини ташкил этадиган, бадиий, функционал ва конструктив-технолого-гик талабларга жавоб берадиган муайян бирикмада жойлашуви.

Ландшафт – таркибий қисмлари ўзаро бофланишда бўладиган табиий чегаралари мавжуд мажмуа.

Ландшафт дизайнни – ландшафт меъморчилигининг усуллари ва воситалари билан мавзувий-маконли мухит шакллантиришга, маданий ландшафтнинг қисмларини бадиий бириктиришга йўналтирилган ижодий фаолият.

Ландшафт меъморчилиги – очиқ макон меъморчилиги. Уни ташкил этишда табиий элементлар ва ташқи ободончилик элементлари етакчи роль ўйнайди. Ландшафт меъморчилигининг специфик материалларига рельеф, яшил худудлар, гуллар, сув, кичик меъморий шакллар киради.

Люминесцентли лампа – электр қуввати симоб бугида кўзга кўринадиган ёруғликка айланадиган ультрабинафша нурланишини ҳосил қиласидиган газразрядли ёруғлик манбаи.

Минтақаларга бўлиш – хонанинг умумий маконини функционал минтақаларга бўлиш орқали безаш усули.

Пергола – шох-шаббалар ёки такрорлановчан нарсалардан (тиргак, дарвоза, устунлар) бруслар ёрдамида қурилган, чирмовуклар билан ёпилган бостирма (соябон).

Пешайвон (терасса) – устунлар устига ёпилган томи бор майдон күринишидаги, уйга тақаб солинган иншоот.

Сопол хум – ваза ёки манзарали сават шаклига эга бўлган, табиий гулларга мўлжалланган тупроқ солинган идиш.

Сунъий ёритиш – электр ёруғлик манбаларидан фойдаланиб ёритиш.

Табиий ёритиш – ёруғлик ўтказгич материаллар (шиша), ёруғлик ўтказувчи тешиклари бор конструкция орқали, ташки, табиий ёруғликни фойдаланиш.

Тош қопламаси – ободонлаштириш мақсадида сўқмоқ, йўлак ва бошқа йўлларни тош билан қоплаш.

Тарқоқ ёритиш – нурли оқим шаффоф материаллардан тарқалиб, бир хил ёритишини яратади.

Топиари санъати – буталар ва дараҳтларни фигурали буташ санъати.

Шпалера – маълум бир шаклни бериш учун дараҳт новдалари боғланадиган ёки ўсимликлар чирмашадиган махсус қалқон ёки панжара.

Флорариум – шиша ёки шаффоф пластиқдан ясалган идиш остига экилган ўсимликлар композицияси.

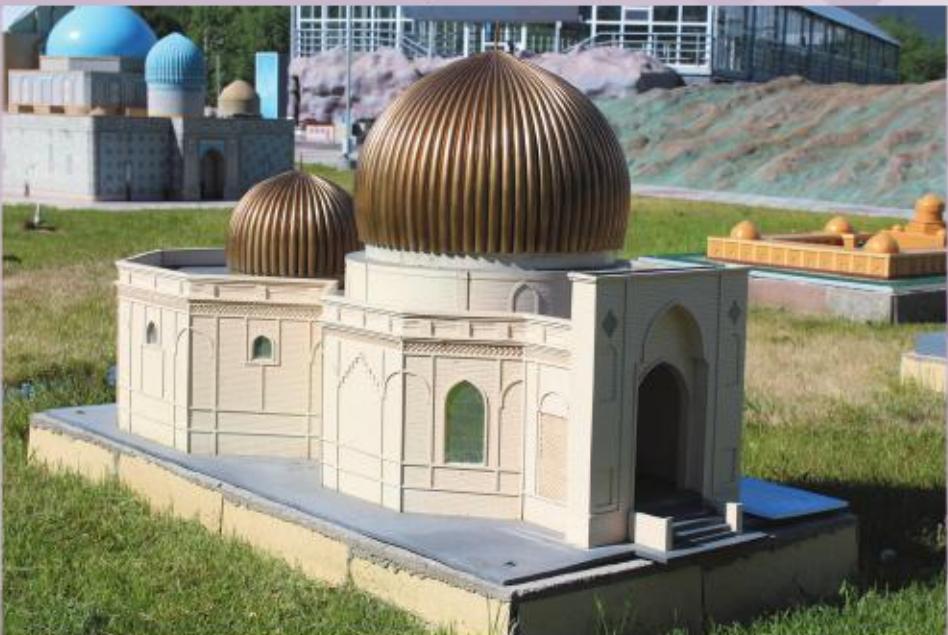
Функционал минтақа – инсон ҳаёти ва фаолиятининг у ёки бу жараёни амалга ошириладиган, шартли чегараларга эга бўлган макон.

Экстеръер – меъморий иншоотнинг ташки кўриниши, жумладан фасаднинг ва бино айланасидаги майдоннинг безатилиши.

Қиздириш лампаси – қийин эрийдиган металлдан (вольфрам) ясалган ўтказгичнинг қизиши натижасида ёруғлик оқимини чиқаридиган электр ёруғлик манбаи.

ГАЛЕРЕЯ

«Атамекен» Қозогистон харитаси» этно-мемориал мажмуасидаги
меъморий макетлар

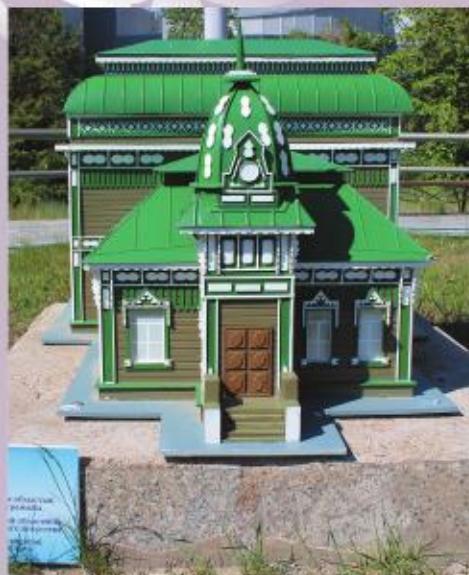
Қорабура мақбара (Туркистон вилоати)

А. Тажибаев номидаги Қызылорда
вилойят кутубхонаси

Қозоқ-француз маданият маркази (Қостанай ш.)

Шимолий Қозогистон вилоят тасвирий санъат музеи
(Петропавл ш.)

«Қозогистон» меҳмонхонаси
(Алмати ш.)

Үқүвчилар саройи (Нұр-Султан ш.)

Хожимуқон номидаги вилоят спорт музейи
(Туркестан вилояти)

Б. Александров номидаги спорт саройи (Ускемен ш.)

«Қарағанда-Арена» спорт саройи

Ассы-Түрген расадхонаси (Иле Алатоги)

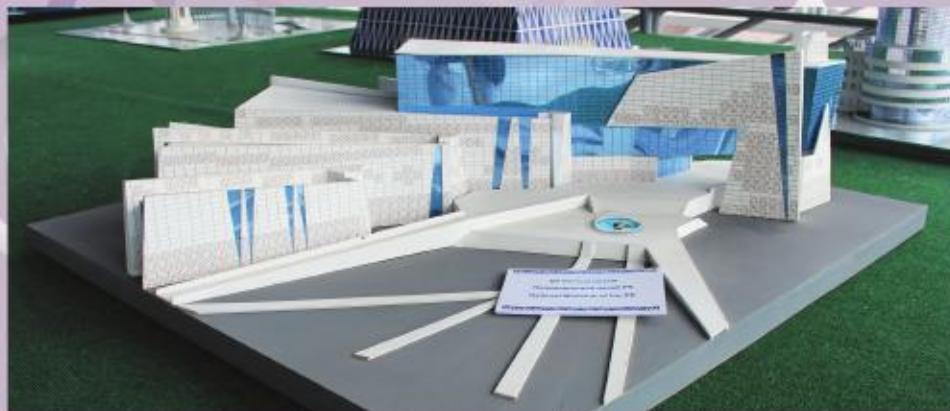
Арслонбоб мақбараси (Туркистон вилояти)

Жонхұжа ботир мақбараси (Қызылорда вилояти)

«Күркүт ота» мемориал мажмуасы (Қызылорда вилойти)

Қазоғистон Республикасининг миллий музейи (Нұр-Султан ш.)

Абай номидагы театр (Семей ш.)

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РҮЙХАТИ

1. Барановский В. А. Встроенная и сборная мебель. – Минск: Современная школа, 2009.
2. Галимжанова А., Глаудинова М. История искусств Казахстана: в 3-х т. Том 2.: Архитектура. – Алматы: Өнер, 2011.
3. Згурская М., Лавриенко И. Архитектурные стили. – Харьков: Фолио, 2013.
4. Калмыкова Н. В., Максимова И. А. Макетирование: Учеб. пособие. – М.: Архитектура-С, 2004.
5. Крижановская Н. Я. Основы ландшафтного дизайна. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.
6. Макарова В. В. Дизайн помещений: стили интерьера на примерах. – СПб.: БХВ-Петербург, 2011.
7. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5–9-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәннен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.
8. Павленко Л. Г. Ландшафтное проектирование. Дизайн сада. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.
9. Разумовский Ю. В., Фурсова Л. М., Теодоронский В. С. Ландшафтное проектирование: учебное пособие. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2014.
10. Самойлов К. И. Архитектура Казахстана XX века (Развитие архитектурно-художественных форм)// Architecture of the Kazakhstan of the 20-Century (Development of architectural-artistic forms). – Москва–Алматы: Издательство «М-АРи»дизайн, 2004.
11. Синельников В. С. Мебель своими руками. – М.: Эксмо, 2008.
12. Стасюк Н. Г., Киселева Т. Ю., Орлова И. Г. Макетирование: Учеб. пособие, 2014 г.
13. Торсунова М. И., Гаврилова М. М. Архитектурное проектирование. – М.: Академия, 2011.
14. Фролова Е. А. 100 самых удивительных достижений архитектуры. – М.: Эксмо, 2012.

ҚҰШИМЧА АДАБИЁТЛАР РҮЙХАТИ

1. Ахремко В. Сам себе дизайнер интерьера. Иллюстрированное пошаговое руководство. – М.: Эксмо, 2018.
2. Блохина И. Архитектура: Всемирная история архитектуры и стилей. – М.: Аст, 2014.
3. Галимжанова А. С., Глаудинова М. Б. и др. История искусств Казахстана. – Алматы: Издат-Маркет, 2006.
4. Згурская М., Лавриенко И. Архитектурные стили. – Харьков: Фолио, 2013.
5. Крейго К. Как читать архитектуру. Интенсивный курс по архитектурным стилям. – М.: РИПОЛ классик, 2017.
6. Метальникова М., Стеценко А., Богданова С. Красивый дом. Миллион решений для вашего интерьера. – М.: Эксмо, 2016.
7. Моргунов В. Н. Мебель для дома своими руками. Изготовление и ремонт. – М.: Аст, 2010.
8. Смирнов В. А. Профессиональное макетирование и техническое моделирование. Краткий курс. – М: Проспект, 2018.
9. Софиева Н. Дизайн интерьера. Стили, тенденции, материалы. – М.: Эксмо, 2012.